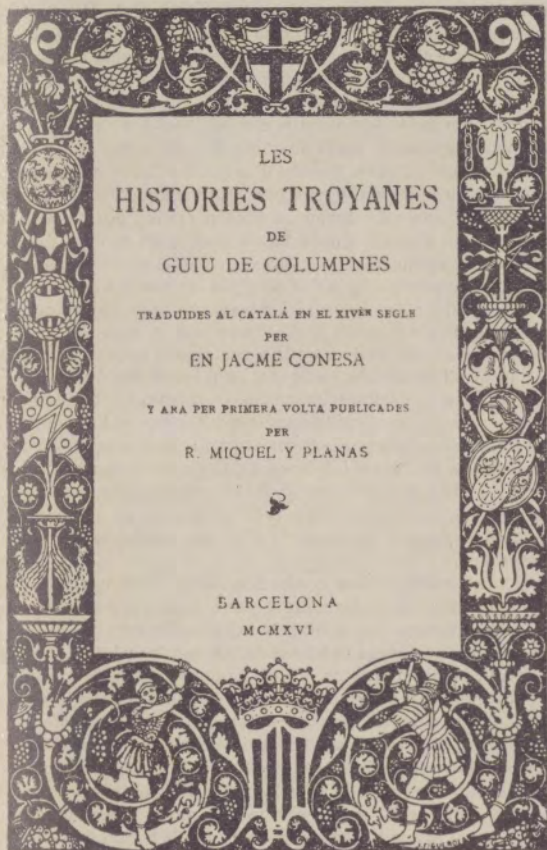

Les «Histories Troyanes» en català

NOTA PRELIMINAR DE LES «HISTORIES TROYANES»

ENTUROSAMENT acabada l'estampació de les HISTORIES TROYANES segons la traducció a la nostra llengua que'n feu en Jacme Conesa, ens és plaent anunciar que la nostra «Biblioteca Catalana» compta desd'ara ab un altre volum. Y, com ja és de consuetut, reproduim en les columnes de BIBLIOFILIA l'estudi preliminar de la nova edició, la qual mereix doblement aquest qualifi-

200 X 140 mm.

XL + 356 pp.

catiu com sia que el text d'en Conesa no havia encara estat mai imprès abans d'ara.

Creiem que els nostres amics tindran, com nosaltres mateixos, una vera satisfacció veient que la nostra empresa editorial va endavant, lentament, és cert, emperò sense claudicar dels principis sobre els quals fundarem la nostra decisió, que són, els d'anar fent, sense impaciències temeraries y sense defalliments prematurs. Un dia o altre, si a Déu plau, recullirem el fruit del nostre esforç.

§ 1. L'autor y el llibre

UIU de Columnes (o Guido delle Colonne, en italià), autor de les HISTORIES TROYANES, fou jutge de la ciutat de Messina desde 1257 a 1280. Es conegut també com a poeta líric gracies a algunes composicions que figuren incloses en diversos reculls antics, les quals li valgueren una citació del Dant en el cinquè capítol del *De vulgari eloquio*, allà on se tracta del vers endecasil·làbic. Sembla que deu referir-se igualment al nostre autor una al·lusió del Petrarca que's llegeix en el capítol quart del *Trionfo d'Amore*.

Guido s'emprenqué la redacció de la seva HISTORIA per instigació de Mateu de Porta, bisbe de Salerno. L'obra, escrita en llatí com era la costum de l'època, obeïa, ademés, en l'intenció de l'autor al propòsit de restablir la veritat de lo esdevingut en el setge y destrucció de Troya, contraposant-la a les narracions dels poetes com Homer, Ovidi y Virgili, que havien, més que altra cosa, procurat ornar els llurs escrits ab elements imaginaris, fins a l'extrém de fer intervenir els Déus mateixos en les lluites dels homes y alterant així la simple y pura expressió de la dita historia. La veritat dels fets, en opinió de Guido, compareix en els escrits (avui reconeguts com apòcrifs) de Dictis Grec y Dares Frigià, reduïts a una sola versió concordant per Corneli, nebot del gran Salúst. Mes, com sia que el compilador romà cuidà abreviar excessivament certs punts de les histories de Dictis y Dares, Guido els restablirà ab tota exactitut posant, no solament les causes de les enemistats que concitaren Grecia contra Troya, sinó detallant, ademés, els Reis y Capdills de cada banda que prengueren part en la lluita, els acompanyants de cada un d'ells y les senyals d'armes que usaren; y fent, per últim, el recompte de les vegades que's batallà abans no's fou declarada la victòria a favor dels Grecs. Dintre d'aitals propòsits, va ésser començada a escriure la HISTORIA en 1263; emperò, havent quedat interrompuda aquesta després del primer llibre a la mort del bisbe Porta, ocorreguda en 1272, no fou continuada fins al cap de quinze anys; si bé ab tant de braó aquesta vegada, que els altres trenta quatre llibres fóren escrits en unes quantes setmanes, això és, del 15 de setembre de 1287 al 25 de novembre immediat (1).

Ab tot y lo que, segons acabem de veure, afirma l'autor de la HISTORIA respecte de les seves fonts historials, és cosa del tot provada, avui per avui, que hagué de servir-se principalment del poema de Benet de Sainte-Maure, intitulat *Roman de Troie*, escrit entre'ls anys 1155 y 1160, formant un conjunt de més de trenta mil versos. Encara que no apareix per rès citat aquest poema en l'obra de Guido, n'és evidentment el seu original immediat, si bé sembla que l'autor italià devia disposar d'alguna altra font històrica ab la qual en ocasions pretengué millorar el seu model. En cambi, són aduïdes a cada pas en la HISTORIA les autoritats de Dictis y Dares, car en això Guido procedí ben bé segons la moda del seu temps, que no concedia valor sinó a les fonts històriques més antigues, les quals eren retretes preferentment deixant de banda els testimonis posteriors. També, en descàrrec de l'autor de la HISTORIA, podríem aventurar la hipò-

(1) Aquestes notícies sobre Guido y el seu llibre les hem trobades reunides en la notícia preliminar de l'edició de la *Storia della Guerra di Troia*, publicada per en Michele dello Russo (Nàpols, 1868; en 4.ª)

tesi de que el manuscrit del *Roman de Troie* que ell conegué no duria tal volta el nom del poeta francès, y així sols pogué fer esment de les repetides referències que en el poema's troben als fictes cronistes Dictis y Dares. Per últim, encara podria ésser que l'original utilitzat per Guido no fos precisament el text de Sainte Maure, sinó la refundició en prosa francesa, feta probablement a la meitat del segle XIII, que procedeix també del poema, seguint-lo punt per punt en tota la seva extensió.

A manca d'originalitat, no deixen de concórrer en el llibre del jutge messinès algunes circumstàncies que expliquen la gran notorietat que aquell arribà a obtenir durant la Edat Mitja y la consegüent difusió de què fou objecte. Potser la circumstància que li fou més favorable de moment és la d'ésser escrit en llatí, qu'era per aquell temps la llengua universal dels homes d'estudi; emperò també, per altres qualitats pròpies de l'escriptor, la *HISTORIA* del de Columnes hagué d'ésser celebrada per nombrosíssims llegidors que la disfrutaren, els uns en l'original llatí y els més en les versions a llengües vulgars que molt aviat se'n feren. Enumerarem ràpidament algunes d'aquestes particularitats a les quals tal volta devem que el llibre hagués entrat també a Catalunya y fos cregut mereixedor d'ésser incorporat, com ho fou dejorn, a la nostra literatura nacional.

La *HISTORIA TROYANA* de Guiu de Columnes és una producció prematurament renaixentista, decantada ja, tant pel seu esperit com pels procediments literaris, cap a les renovadores corrents del *trecento*. L'escriptor messinès tracta de presentar-se'ns, encara que sense aconseguir-ho massa, com un home afranquit de les preocupacions de la seva època. Per això el seu seny crític perseguirà bandejar sistemàticament de la narració tot element llegendari; evitarà les tradicions homèriques y acullirà de preferència els pretinguts textos històrics que s'apoi en els noms de Dictis y Dares, ab tot y que aquestes fonts narratives no son pas anteriors al segle IV de la nostra Era. Y no serà en això sol que voldrà aparèixer esperit avisat y lliure de prejudicis, sinó que enriquirà el seu text ab freqüents digressions (lo únic de verament original que tindrà la seva obra), sots pretext d'explicar-nos la inanitat de les arts de predicció de l'avenir o bé els orígens de la idolatria gentilica. Home d'erudició y estudi, no deixarà de mostrar-nos, ab una certa inconveniència que avui titllaríem de pedanteria, la varietat dels seus coneixements, unes vegades senyalant-nos la etimologia o la significació d'alguns mots, com el d'*argon*, aplicat a tota mena de naus per raó del nom del primer constructor; o com el de *diomedes*, apelatiu de certs ocells fantàstics que sabien distingir la parla llatina de la grega; o com els d'*achatos* y *maragda*, pedres precioses de singulars propietats màgiques. Altres vegades farà gala de la seva rectitut de judici, increpant a Homer perquè ha exaltat tant a Aquiles, vencedor poc noble de Hector y de Troyol; y ho atribuirà a parcialitat, per tractar-se d'un grec y ésser grec també «segons diuen» l'autor de la *Iliada*. De la mateixa manera s'adreçarà als Troyans, y els llençarà en cara el no haver-se sabut aprofitar de la ventatja adquirida a la fi de la segona batalla, per a derrotar del tot als llurs enemics, ab lo qual se fóra acabada la guerra. Ab això, y ab mostrar-se dur contra els antics sacerdots, avariciosos y traidors, que, com Calcas, bisbe troyà, se passà al camp dels Grecs, o com Coant, guardador del *paladi*, que entregà aquest y ab ell la ciutat de Troya a Ulises, acabarà de donar-nos l'autor una impressió de modernitat relativa, una modernitat que per al seu temps havia de satisfer plenament als llegidors. Tampoc no manca en aquest sentit al llibre un cert regust de sensualitat pagana, apreciable sobre tot en algunes descripcions, com la de

la bellesa de Helena y en el judici de Paris; ni, cosa ben a la moda del *trecento*, una marcada tendència misògina que's posa de manifest a propòsit de Medea, de la mateixa Helena, de Briseida y de Clitemnestra, sots forma de consideracions morals, encara un xic allunyades de la intemperancia verinosa que serà la característica de la sàtira boccacesca.

Y ja que hem parlat de l'autor del *Corbaccio*, remarcarem altra de les qualitats literàries de Guido, que'l fan, en certa manera, un precursor del *certaldese* ab el qual, per les seves aficions y preferències, té més d'un punt d'analogia. Guido, abans que l'autor de *La Fiammeta*, sabé aplicar a la descripció de les passions la percepció psicològica, que, per temps a venir, havia d'engendrar un novell genre, la novela sentimental. En aquest sentit constitueixen ja un curiós estudi passional els passatges del llibre terç de la *HISTORIA*, que ens pinten a Medea sola en sa cambra, esperant la vinguda de la nit y ab ella l'ocasió de veure's ab Jasón, ab qui la poc discreta donzella s'ha emparaulat per a aquella hora. La impacient filla del rey Oetes espiava el curs del sol, ansiosa de que's pongués, semblant-li com si l'espai d'aquell jorn, entre matí y vespre, durés dos dies. Ja vinguda la nit, ansiava la eixida de la lluna, y anava d'un cantó a l'altre de sa cambra; y «ades se feya al portal per veure si aquells qui vetllaven havien ansia de dormir, e ades obria les portes de les finestres per guardar quant havia passat de la nit». Y així llargament s'impacientava, fins que el gall cantà donant la senyal a tothom d'anar a dormir y als enamorats de trobar-se. Si el lector que llegeixi aquestes escenes en el nostre text recorda els capítols de *La Fiammeta* ahont aquesta heroina espera la tornada de Pamfilio, remarcará necessàriament el parentiu literari que en aquest punt uneix els dos textos. Les escenes que segueixen, en que ve recontat el colatge de Medea y Jasón, serviràn també per a fer bones les nostres apreciacions respecte al sensualisme que transpia per diversos indrets en l'obra històrica de Guiu de Columnes: era això, tal volta, una anticipació del neo-classicisme a la manera italiana, enamorat sobre tota altra cosa de les nuses *dell'antico* y amic de reproduir-ne les exhibicions menys pudoroses.

Considerada en son conjunt, constitueix la narració de Guido un llibre de lectura interessant, encara per a llegidors del nostre temps. Per la diversitat dels elements que hi concorren, per una certa habilitat del narrador en intercalar al text una munió de faules mitològiques de les mateixes que afecta menysprear, y per una mena d'idealitat cavalleresca y tràgica que degué heretar del poema d'en Sainte-Maure, la *HISTORIA TROYANA* és un dels primers llibres de cavalleries eixits dels poemes de gesta francesos; llibre que no necessitava sinó ésser traduït a les llengües vulgars per a assolir una difusió encara major que la que havia conseguida en llatí, que si era la llengua escolàstica dels homes de religió y dels humanistes en general, no era gaire accessible a la gent d'armes y als homes civils que podien trobar un especial interès en la lectura de les gestes heròiques dels cavallers grecs y troyans per aital llibre relatades (1).

(1) El text llatí de la *HISTORIA* de Guido fou imprès a Colonia, devers 1477, emperò ja ho havia estat varies vegades anteriorment sense peu d'impremta. Entorn de 1484 fou feta l'estampació de la traducció alemanya, sense indicació de lloc ni data; y en iguals condicions vegé la llum, devers 1480, la versió francesa. Hi ha també imprès a Gouda, en 1479, el text holandès. El text italià no fou publicat fins a 1481, a Venècia; y a Burgos, en 1490, la traducció castellana que s'atribueix a Pere Nuñez Delgado (Haebler, número 158). Per últim, n'existeix una versió gallega feta en el segle XIV, que ha estat impresa modernament (La Coruña, 1900). En canvi, del *Roman de Troie* no s'en ha pogut te-

§ 2. La traducció catalana

ou, declaradament, per les desudites raons que «a instància de un noble hom e de gran comte qui desijave haver en romanç les HISTORIES TROYANES qui son en lati, per ço com havia ohit dir que eren molt belles e que pertanyien a saber a tot cavaller», va emprendre's en Jacme Conesa, protonotari del rei d'Aragó, la traducció a la nostra llengua del llibre de Guido. S'ha dit que'l noble hom a qui fa referència el traductor era el mateix monarca, En Pere III del Punyalet o de les Ceremonies, de qui, segons sembla (1), va rebre una recompensa pel seu treball de traducció. D'aquesta consta que fou començada el dia 18 de juny de 1367; y hem de creure que seria totjust acabada en 1374, quan, per lletra datada a València el 12 de juliol, l'infant Joan demanava a en Conesa un treball de la seva versió del *Troyà* (2). En efecte, segons els termes de la demanda del Príncep, la traducció devia ésser per aquells moments una mena de novetat literària; lo que sembla venir corroborat pel fet de què, per a complaure a l'infant, distribuís el traductor el seu manuscrit entre diversos escrivents, per tal d'obtenir-ne més ràpidament la còpia sollicitada.

Respecte a la personalitat del traductor, apart de lo que d'ell ens és manifest a conseqüència de la versió de les GUERRES TROYANES, queden reduïdes les notícies que se'n tenen a lo que resulta dels seus càrrecs oficials en la Cort. En 1343 ja apareix com escrivent de la secretaria reial (3); en 1347 regenta l'ofici de la notaria de Tarragona, en nom y substitució d'en Bernat d'Olzinelles (4); fins a 1351 no torna a comparèixer el seu nom com a Secretari del Rei, y continua redactant documents en 1355, 1357 y 1360 (5); apareix en les Corts generals de Montçó, en 10 d'octubre de 1363, signant els furs de València (6). En 1365, quan va morir Matheu Adrià, protonotari reial, és probable que en Conesa el substituís en aquell càrrec, perquè en un document de 26 de juny de 1368 firma ja com a protonotari. Desde aquest punt reapareix sovint el seu nom en els registres de la cancelleria aragonesa, fins a l'any 1375 en què desapareix el seu rastre (7).

Son abundoses les proves de que el llibre de Guiu de Columnes merescu a Catalunya una estima considerable, figurant en el text llatí o traduït al català en les llibreries de la gent més significada de les centúries catorzena y quinzena. En 4 de maig de 1389 el rey Joan I, que ja posseïa, com sabem, les HISTORIES TROYANES, encara hagué d'enviatllevar-ne un altre exemplar que en tenia en Bernat Calopa, per a la Reina sa muller (8). El còdex d'en Calopa era *historiat*, lo qual probablement vol dir que contenia miniatúres representant els principals episodis de la Guerra de Troya; y és de creure qu'era el text català d'en Conesa. En

cambi era llatí l'exemplar que el rey Martí en posseïa, segons consta per l'inventari dels seus bens fet a sa mort en 1410 (1); llatí també el que figurava entre els llibres de Pere Becet, batlle general de Catalunya, segons l'inventari establert en 1430 (2); y llatí probablement el còdex que apareix formant part de la llibreria del Príncep de Viana, al morir aquest, en 1461 (3).

D'una obra sobre un tema tan universal y tan interessant per diversos conceptes se comprèn que havia de deixar rastre en la producció literària del nostre país. Mes aquesta influència no sempre podrà provar-se que sia deguda al text de Guiu de Columnes, podent ésser també el resultat de la lectura directa dels autors clàssics, Ovidi y Virgili principalment, y encara de la coneixença dels escriptors renaixentistes d'Itàlia, que, al tombar la catorzena centúria, influen ja aquí d'una manera preponderant.

Ausias March, si hem de creure a un dels seus més moderns biògrafs, era perfectament coneixedor de l'obra de Guiu de Columnes, a la qual fa referència en un passatge:

«Prenme'n axi — com grosser erbolari,
» qui prop la mar — les erbes del bosch cerca,
» e com lo clerch, — fahent de festes cerca
» en *Lo Troyà*, — lexant lo Breviari» (4).

Es sots aquest mateix títol de *Lo Troyà* que és feta referència al llibre del legista messinès en una composició poètica de l'Antoni Vallmanya, escrita en 1448, en la que, al citar a Medea, posa l'autor en marge la següent nota: «...parla daçò Guido en lo seu *Troyà*...».

En el poema de *La Gloria d'Amor* de Fra Rocaberti abunden les referències a personatges de les HISTORIES TROYANES: Jasón y Medea, Aquiles y Polixena, Pantasilea regina de les Amazones, Briseida la filla del bisbe Calcas, desfilen successivament, sense, emperò, que's pugui afirmar que l'autor conegués l'obra de Guido. Tot lo més que podria afirmar-se dels següents versos:

» ...lo bell París jo viu
» e Elena, per qui tant mal vingué
» al rey Priam, segons *Dares* escriu»

fóra que en Rocaberti coneixia bé la matèria del poema de Sainte-Maure, en lloc del Dares que cita, el qual probablement no li era tan accessible. A pesar d'això, per a un escriptor català, a qui's veu sabent-se de memòria totes les històries amoroses que's retroben en la narració de Guido, no li havia d'ésser gaire difícil fer coneixença ab el text mateix d'en Conesa.

Altres poetes de la segona meitat del segle xv ens apareixen escrivint sobre motius troyans: en Roic de Corella, valencià, les obres del qual hem sigut nosaltres els primers en publicar reunides. Quasi sempre és d'Ovidi que's pot suposar emporador directe a en Corella, encara que pugui senyalar-se-li altres fonts probables, com Sèneca el tràgic y, possiblement, el mateix Guiu de Columnes. Emperò res no podria afermar-se en absolut sobre si coneugué realment el text d'en Conesa, que en un manuscrit antic apareix copiat a continuació de les TRAGEDIAS de Sèneca traduïdes al català per en Vilaregut.

nir una bona edició crítica fins no fa molt; és la deguda a en Leopold Constans (Paris, 1904-1912; 6 vols en 8.ª). Respecte les versions espanyoles del *Roman de Troie*, pot veure's l'estudi de A. G. Solalinde, publicat en la *Revista de Filologia Española* (Madrid, 1916), III, 121.

(1) Massó y Torrents: *Manuscritos catalanes de la Biblioteca Nacional de Madrid* (Barcelona, 1896), pág. 95; Rubió y Lluch: *Curtal y Guelfa* (Barcelona, 1901), pág. 526, n. 6.

(2) Rubió y Lluch: *Documentos per l'història de la cultura catalana* (Barcelona, 1908), págs. 256 y 258.

(3) *Ibid.*, pág. 129.

(4) *Ibid.*, pág. 177.

(5) *Ibid.* en les dates indicades.

(6) Nicolás Antonio: *Bibliotheca Hispana Vetustas* (Madrid, 1788), II, 369 nota.

(7) Rubió y Lluch: obra citada.

(8) *Revista Histórica* (Barcelona, 1876); pág. 19.

(1) *Revue Hispanique*, XII, pág. 414.

(2) *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans* (1911-12), pág. 608.

(3) *Colección de Documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón* (Barcelona, 1864); volum XXVI, pág. 140.

(4) *Les obres d'Ausias March* (edició Pagès); C., 57-60.

Encara, ont apareix més visible qu'enlloc el fruit de la lectura de les *HISTORIES TROYANES* és en la novela quatrecentista de *Curial y Guelfa*. No solament l'autor desconegut d'aquesta obra remet el llegidor a la narració de Guido delle Colonne quan compara la bellesa de Guelfa ab la de Elena, y també quan, a l'acabament, retrèu el recòrd de l'enllaç nupcial de Jasón y Medea, sinó que dedica un llarg passatge del tercer llibre (1) a suscitar la qüestió, plantejada ja en l'obra de l'autor messinès, de la major autoritat històrica dels fingits cronistes Dictis y Dares sobre la del «reverent poeta grec Homero». La escena's desenrotlla en un somni de Curial, y en la discussió hi va involucrada la qüestió sobre qui dels dos, Hector o Aquiles, era estat el millor cavaller. Curial és cridat a fer de jutge, compareixent en persona davant del consistori presidit per Apollo, ademés dels propis cavallers interessats, Homer y els seus impugnadors Dictis y Dares. El nostre jovincell, després d'haver oït les raons d'uns y altres, conclou així: «Homero ha escrit » llibre que entre los homens de ciencia man que sia tengut » en gran estima; Dites y Dares scriviren la veritat; e així ho » pronuncie.»

Unicament per memoria retreurem, ans d'acabar, dues altres produccions novel·listiques catalanes en què podria veure's l'influència de les *HISTORIES TROYANES* d'en Columes. Són: el *Somni de Francesch Alegre*; y la *faula de Neptuno y Diana*, que apareix com traducció de Claudià feta per un autor anònim. En la primera d'aquelles obres Aquiles es fet compareixedor en una mena de judici de controversia, per a explicar sucintament els seus amors ab Polixena, si fa o no fa tal com resulten del llibre de Guido. En la segona, és Medea la que intervé per a pronunciar el seu anatema contra Diana, a qui té per més culpable qu'ella mateixa «per que vené ab prèu ço quel grat compra», és a dir, en termes vulgars, perquè cobrà en diner allò que una dona pot acordar per voluntat sense fer-ne pagar res. Emperò, tant del *Somni* com de la *Faulla*, devem concloure que són filles, ans que tot, de l'influència petrarquesca y que, probablement, els llurs autors no tingueren en compte la narració de Guido, si és que'n hagueren coneixença; cosa poc probable, perquè les *HISTORIES TROYANES* havien degut perdre ja per aquell temps, entre 1450 y 1480, una bona part del llur interès, en presència de la lluminosa producció dels grans escriptors de la renaixença italiana, tan admirats y tan freqüentment imitats pels autors de casa nostra.

§ 3. Els manuscrits catalans

AI no impresa abans d'ara, la traducció catalana de les *HISTORIES TROYANES* ens és pervinguda en set manuscrits antics, que hem designat ab les lletres A, B, C, G, L, M y V, ademés d'un altre (Z) del que solament tenim notícia; tots els quals passem seguidament a descriure y haurèm d'estudiar ràpidament a continuació.

MANUSCRIT A

Biblioteca Nacional de Madrid, n.º 1523 (antic F-12) (2)

En paper; 136 fulles de 285 x 210 mm. Escripura del segle XIVe, a dues columnes; títols, caplletres y petits orna-

(1) Edició Rubió y Lluch (pp. 384 a 396).

(2) J. Massó Torrents: *Manuscrits catalans de la Biblioteca Nacional de Madrid* (Barcelona, 1896); pàg. 93.

ments en tinta vermella. Foliació romana antiga que arriba fins a .Cxl., darrer foli del manuscrit. Han desaparegut les tres primeres fulles y la .xxx., havent-se tractat de dissimular l'ausència d'aquesta, esmenant ab el rascador la foliació del volum desde .xxxj. (ara .xxx) fins a .liij (ara .liij.). A partir de la fulla .liij. segueix la foliació sense esmenar. Enquadració flexible de pergami, ab lligams de couro.

En una fulla de guarda hi ha, al començament, aquest escrit:

« Nos Don Gaspar Galçeran de Castro y Pinos, Conde de Guimera, Visconde de Euol y Alguerforada por la gracia de Dios; Hemos fee y verdadera relación que este libro manuscrito en papel y catalan es traducción de la Historia de los Griegos y Troyanos, cuyos autores fueron Dittes y Dares. El qual fue del Secretario Sescomes y vino a mi poder por medio del Doctor Buenaventura Alegre, de Zeruera de Vrgel; al qual, por no tener cubiertas, las tres primeras ojas se an rasgado, adonde constaua del dominio de dicho libro; y porque se conseruase lo mande poner en la forma que esta agora; y mande hacer la presente relación para que constase de la verdad, de mano agena y firmada de la mia, en Frescano, a 19 de mayo 1621. — El Conde de Guimera. »

Foli .liij. Comença actualment lo escrit ab els mots « per .liij. iorns a la qual vench gran multitud... », corresponents a la ratlla 236 del nostre text imprès.

Foli .Cxl. Acaba el text en la primera cara, segona columna: « Prothonor e lo Rey Obtomeno. Ffinito libro sit laus et gloria Christo, amen. Qui scripsit scribat semper cum Domino viuat, amen. Viuat in eternum qui dat michi tale falernum, amen. »

Aquest és el més antic dels set manuscrits que coneixem, y el seu text, per la mateixa raó, resulta ésser el de major autoritat entre tots. Es de deplorar, doncs, que ens hagi pervingut mutilat, mancant-nos precisament el pròleg d'en Conesa, el que, en aquest còdex, tal vegada ens hauria fet conèixer pel seu nom aquell *noble hom e de gran compte* a instància del qual fou feta la traducció catalana de les *HISTORIES*.

També hauria estat útil poder esclarir la referencia del Comte de Guimera sobre el fet de la pertinència del còdex; qüestió que ara's presta a interpretacions diverses, com farem veure després.

MANUSCRIT B

Arxiu Capítular de Barcelona, Cod. 12 (1)

Manuscrit de l'any 1433, compost de 3 + 264 fulles de paper, de 296 x 210 mm., sense numerar les tres primeres y ab foliació romana les altres. Escripura a línia tirada, ab títols y caplletres en vermell. Relligadura antiga de posts, recoberta de couro vermell, ab claus a cada una de les tapes y rastre de tancadors.

Comença la taula en el primer full sense numerar: « j. Así comensan las Istories Troyanes an cartes primera. »

En el verso del segon full de taula, a mitja plana: « Así comensan las tragedias; » y segueixen les rúbriques de les *Tragedies de Seneca*, contingudes també en aquest manuscrit.

Ve una fulla en blanc.

Comença el text en la primera fulla numerada: « Jhs. » Así comensan les Estories Troyanes. A instància e a pregaries de mosen P. Ses Comes. »

(1) Vegi's la notícia del Sr. Massó y Torrents en el *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya* (Barcelona, 1914); volum I, pàg. 147.

Acaba aquest text en el foli .clxxvij.: «Deo gracias. Así » son acabades lestories Troyanes totes de lur comansa- » ment tro a lur fi, les quals me an ascrites an Bartomeu » Miquel, candaler de cera, dins la siutat de Barsalona; aca- » bades lo primer dia de satembre del any de la natiuitat » de nostro Sanyor M. cccc. xxx. e tres.»

Segueix en el mateix foli 177 el títol: «Así comensan » los proemis de les Tragedies de Sanecha, les quals son .x. » an nombra.

Acaba el text de les *Tragedies* en la primera plana del foli .ccxlxiiij., ab el colofó següent: «Aquest libra ha ascrit an » Bartomeu Miquel, candaler de cera, dimecres ha .vj. de » hoctubre any M. cccc. xxx e tres, Deo gracias, an la siutat » de Barsalona.»

Manuscrit incorrectíssim, que fa ben poca honor a la fidelitat del copista. Aquest parafraseja lliurement el seu original, alterant d'una manera inexplicable el text d'en Conesa, que resulta a cada moment inintel·ligible. Ademés d'això, en Miquel usa una, diguem-ne ortografia fonètica, tan arbitrària, que arriba a desconcertar al llegidor. Potsé per això fóra interessant l'estudi d'aquest còdex, per retrobar-se en ell, ja en la primera meitat del segle xv, les característiques de la pronunciació barcelonina actual.

Son de notar especialment en aquest manuscrit les variants del pròleg d'en Conesa, que atribueixen la iniciativa de la versió catalana a un *Mossen P. Ses Comes*, sense determinar cap circumstància personal del mateix. ¿Seria aquest el mateix secretari Sescomes a qui havia pertenescut el manuscrit A? ¿No podria ésser aleshores aital personatge el mateix indeterminat noble *hom e de gran compte* que donen els altres manuscrits?

Malhauradament, com hem dit, la transcripció d'en Bartomeu Miquel no ofereix cap garantia. Més endavant, en el mateix pròleg, el nom del traductor apareix alterat: *jo, Jacme Se Coma*, en lloc de Jacme Conesa; y això ja fa dubtar de tot lo demés. Potsé l'escriptura, que no llegiria ab claretat el cognòm Conesa, l'interpretà per analogia ab el Sescomes de més amunt; y lo que aquí és una errada manifesta ab referencia al traductor, podria ésser, tractant-se de l'instigador de la traducció, el seu veritable nom, és a dir: *Pere Sescomes*, segons el còdex que ens ocupa, *el secretari Sescomes*, segons la nota manuscrita del Comte de Guimerà.

Haurém de tractar d'això altra vegada més endavant.

El bisbe Torres Amat ja tingué notícia del present còdex, sense veure'l probablement, y d'aquí vé la referencia errada que se'n llegeix en l'article «Cecoma» del *Diccionari d'Escriptors Catalans* (1).

MANUSCRIT C

Biblioteca de Catalunya, de Barcelona, n.º 275

En paper; 295 × 220 mm.; 114 fulles. Escriptura del segle xv, a dues columnes; caplletres vermelles ab ornaments morats. Foliació moderna de llàpiz. Relligadura antiga de posts, recobertes de pell vermella, ab claus y tanques (ara trencades) de metall.

La primera fulla en què comença el text apareix esquincada, quedant-ne sols un fragment.

Foli 2. Comença ab els mots «qui no eren veras» de la línia 96 del text imprès.

(1) *Memorias para... un diccionario critico de los escritores catalanes* (Barcelona, 1836), pàg. 176.

Foli 114 vº. Acaba l'obra: «.. Prothenor e lo Rey Opto- » meno. Aci acaben las Historias Troyanas les quals torna » de lati en Romans en Jacme Conesa prothonotari del se- » nyor Rey d'Arago.»

Posseí aquest còdex el catedràtic de Çaragoça don Pau Gil y Gil, en poder del qual el vegé en Milà, en 1876, segons la referencia que aquest ne dona en ses *Notes sur trois manuscrits* (1).

MANUSCRIT G

Biblioteca de D. Pau Font de Rubinat, de Reus

En paper; 270 × 210 mm.; 302 fulles. Lletra del segle xivº, a dues columnes, ab títols en vermell y grans caplletres, alternativament blaves y vermelles, en el començament de cada llibre. Entre la fi de cada un d'aquests y el principi del següent hi ha deixades en blanc varies planes, com si hi hagués hagut el propòsit d'intercalar-hi comentaris per a cada llibre del text. Foliació moderna de llàpiz. Enquadernació també moderna, de pergamí, ab lligams.

Manca un full al començament.

Comença el text actualment pel foli 2: «...escrits dels an- » tichs qui son fels conseruedors...»; passatge que correspon a la línia 68 de la nostra edició.

Acaba l'obra en la primera columna del foli 302 vº, línia setena: «e lo Rey Obtomono.»

El còdex de què aquí's tracta havia pertenescut al senyor Josep Ametller, de Girona, qui va publicar d'aquell, fa alguns anys, una noticia molt poc precisa (2).

MANUSCRIT L

Biblioteca de Catalunya, de Barcelona, n.º 227

Segle xv. Manuscrit de 119 fulles de 277 × 207 mm. en paper. Escriptura a ratlla tirada; títols y caplletres en vermell y en blau. Vestigis d'una antiga foliació en xifres romanes, escapçada pel relligador. Foliació moderna en llàpiz. Enquadernació antiga de pergamí flexible.

Manquen els quinze primers folis del volum.

Comença el foli 1 actual: «...chs e per deffencio dels » seus ...»; mots del llibre IV que corresponen a la línia 1561 de la nostra edició.

Acaba el volum (fol. 119 vº), ab els mots: «lexats anar » contra ell beroniulment li tolch lespase...» (línia 11302 del text imprès); mancant les fulles darreres ab l'acabament de l'obra.

També manquen algunes altres fulles en diferents indrets del còdex. Aquest procedeix de l'antiga biblioteca d'en Pere de Luna, o sia l'anti-papa Benet XIII.

MANUSCRIT M

Biblioteca Nacional de Madrid, n.º 10215 (antig. II-112)

Manuscrit del segle xv, en paper, compost de 168 fulles de 287 × 215 mm. Escriptura a línia tirada; començant per una primera inicial (A) en negre, ornamentada; títols y caplletres en vermell. Foliació romana de l'època, en negre per als .xxxiiij. primers fulls y en vermell per a lo restant del volum. Enquadernació flexible de pergamí, ab la següent indicació, de lletra més moderna, en la primera fulla de guarda: «*Plut. III, Lit. M. N.º 2, Historia Troyana en lengua*

(1) Milà y Fontanals: *Obras*, III, 477.

(2) *Revista de Girona* (18-6); vol. X, pàg. 35.

Anchises puja p anar en leuili gñs cre
 chs li huije donar. p q ab agllas nag
 se mes en alta mar. **E** co no sabes
 on los ffats li a signatit loch on esti
 gues e son sos deus puats pogues
 allogar - sofferts molts palls de mar en
 molts lochs se posa. oras p voluntat
 dls deus entra en .j. port e aps tmt
 nauega p les mtrs estranyes que veng
 en ytalua e posas en toscana. **E** los
 particulars empo e esdeuements de
 Eneas en qual mana li pres despiys
 q's leua de mar en altre parts po fo
 en toscana la p'sent ystoria no de
 clari. oras g agllas coses volen sober
 ligen lo libre g vigili feu dls fets de
 Eneas. **E** depuys q Egea sabe
 gñs troians huije reebut Diomedes
 son marit eg Diomedes per baronquol
 met huija vensuts los enanichs har
 duple g p venci Diomedes aplegades
 companyes no vengues contra ella
 e los seus els offenes per co agt g em
 estar offes p els. p que hait con p'ol
 ab aglls de arges Gordona g trameses
 p Diomedes g vengues segamiet a son
 Regne. **E** Diomedes hait lo missatge
 dta muller fo fort alegre e cuytada

ment sen veng a ella on p Egea.
 e p tots aglls de arges de bons co
 ratges e ab gra goig fo reebut. **E**
 los altre crech g lurs reys tornats
 de troia no huije volgut reebre pe
 ndents sen humilmet los demanen
 els restituexen ala dignitat de lurs
 Regnes los quals reys po g alurs
 Regnes foren venguts retornen e
 reparen les ciutats e lochs g ere
 p lur absencia destruits els posen
 en millor estiment.

Fi feta lo xxxij. libre e comen
 lo xxxij. on se tracta dta venenja
 que Orestes feu dta mort de son
 pare lo qual sa mra huija fo
 ocure e ell ocalt crecobra son
 Regne.

Orestes fill de Agameneon lo
 qual lo rey ydomen p duple
 de Agt huija reebut p
 nodrir ja era crescut e u huija pas
 sats .xxij. anys. co lo rey ydomen
 li dona honor de caueller ab molta ale

Alpi es ambar lo premier liti
 e comence lo pagso q parla
 dels Grechs qui atibaten es
 les patmonies de troya e
 et de laumedonia qui indi
 chnamment feu pte jagon e
 herute de quell loch on en
 atibats :-

E con los grechs.
 Lesars per far
 gacio del mar
 foren agbars
 en terra cabellans al auer
 repos / posar deles fons
 aygua fressha preposaten
 a ~~mar~~ / arizar alguns
 dies per refressha men
 lur / gens q algun no fo
 sen demnar / en dnu
 mas la hordonance en va
 pora dels fars / q rotemps
 als volens vure en repos
 es molesta / contraria gens
 causa trasta causes de

candels de cunysier de a
 guays no abizar / no
 pensars per. Esquels cau
 res ren gran destruchie
 perdisio ^{esca} vench en lomonys
 fabt q rans deys e pnceps
 moizen de mort bellicoza
 Cayal e ren gran pmarco
 eta la gran troya / fon gi
 rade en sendre e rances dones
 e foren vidues de lurs ma
 yrs / e rances donceles qha
 des durs pares / final
 ment aduyres alou de per
 urur **E** la pua q gregia
 en tre rances an gusties
 de ren gran pastilencia
 ages vichoria / en po lo
 pten dela sua vichoria
 plora per. Lonch temps en
 tubine e trabuchage dela
 sua gent / e en excremyn
 / morte de cors los ges
 mlor ~~es~~ al des foren
 a gradar bles rans mals

lemosina»; que son les sigles de quan el manuscrit formava part de la biblioteca d'Osuna.

Comença, foli I: «A instancia e a pregarries de vn noble hom e de gran compte...»

Acaba, foli .Clixvij. recto: «lo Rey Obtomeno. Ffinito libro sit laus Christo Amen.»

Aquest còdex fou adquirit per la Biblioteca Nacional, en 1884, y havia també format part antigament de la Biblioteca del cèlebre Marquès de Santillana (1).

MANUSCRIT V

Biblioteca de la Universitat de Valencia, 92-6-20

Manuscrit de les darreries del ^{xv} segle; en paper, de 216 fulles sense numerar; de 275 × 208 mm. Escrit a dues columnes, ab epígrafs en vermell y petites caplletres alternativament vermelles y blaves. Enquadració moderna de pergami.

Comença en la primera columna del foli primer: «En nom de nostre senyor Deu Jesu Christ e de la sua mare molt homil nostra dona sancta Maria. Aci comença lo proloch de les Histories Troyanes...»

Acaba el text en el revers de la fulla 189, segona columna: «e lo Rey Eptomeno. Ffinito libro sit laus gloria Christo Amen.»

Una fulla en blanc.

Comença altre text en la fulla 191: «Taula de les costumes d'Espanya. Com deuen los pobles guardar al Rey...»

Ocupa 19 fulles, l'última de les quals termena així: «Aci son acabades les costumes d'Espanya sots document de les quals los alcaÿts an de tenir e guardar los castells los quals los son comanats, e seruant aquells en alguna manera no son vists haudes les penes en aquells contingudes.»

Altra fulla blanca.

Segueixen en la fulla 211 els *Furs de Valencia*. Comencen: «Fem fur nou que nos ne altre...»

Y acaba lo escrit en el full 216 v.º, ab els mots: «recusat acceptar dins aquells. Falco...»; restant sense termenar el text per manca de les darreres fulles del volum.

El còdex de que's tracta és procedent de l'antiga llibreria del Marquès de Dos Aigues, y ha estat ja descrit abans d'ara en tres ocasions (2).

MANUSCRIT Z (desaparegut)

Arxiu de la Casa Foixà

Per una nota manuscrita de l'antic arxiver de la Corona d'Aragó D. Manuel de Bofarull tenim notícia d'un altre còdex català de les HISTORIES TROYANES del qual, avui per avui, no ens ha estat possible averiguar el lloc ont pot haver anat a raure.

Se tractava, segons sembla, d'un còdex escrit en el segle ^{xiv}, emperò ab les fulles del començament supertes en el ^{xv}. En la primera pàgina del text compareixia repetit l'escut nobiliari dels Montcada, indicant que el llibre, en l'època en que fou completat el seu començament, perta-

nyia a l'esmentada família. Escrit a dues columnes, en fulls de pergami y de paper interpolats, de 28 × 20 cm. de grandària, constava, pel temps del senyor Bofarull, de 203 folis, emperò era de notar l'ausència dels folis 196 y 197 y la d'unes quantes fulles del final del còdex, per lo qual restava incomplet el text del mateix. Aquest acabava ab els mots: «lurs paraules trobades que no...», corresponents a la línia 10327 de la nostra edició impresa.

La mateixa nota de què ens servim per a la descripció d'aquest còdex fou ja utilitzada fa alguns anys per un erudit italià (1), el qual prengué tresllat de les rúbriques del text, segons apareixen en la nota de que's tracta. Mes el llibre, com hem dit abans, s'ha sostret a les nostres recerques, essent-nos impossible averiguar rès respecte a la seva parada actual.

§ 4. Discussió de variants

XAMINATS separatament cada un dels set manuscrits que teníem a la nostra disposició y comparats entre si, aviat poguérem convenir-nos de què cap d'ells no donava una lliçó suficientment correcta de l'obra traduïda d'en Conesa. S'imposava, doncs, fixar el text català de les HISTORIES TROYANES utilitzant discrecionalment les variants que els set còdexs ens oferien. Quasi sempre la lliçó bona se desprenia d'un simple anàlisi; altres vegades ens bastava consultar la versió llatina o bé l'edició italiana del Russo; emperò, en alguns passatges, les diferències entre els manuscrits resultaven dignes d'una especial atenció. Creiem útil, per a posar de manifest el procediment qu'hem seguit en la tria de variants, detallar les que podrien encara ésser objecte de discussió o de dubtes. Elles determinaran, ademés, les relacions que pugui haver-hi entre uns manuscrits y altres.

1) Línia 9 del nostre text imprès: *A instancia e a pregarries de vn noble hom e de gran compte qui...* Això és lo que apareix en els manuscrits M y V. Emperò en el manuscrit B aquest començament diu així: *A instancia e a pregarries de mosen P. Ses Comes qui...* Per disort, els altres quatre manuscrits son mancats del començament, lo que limita als tres textos B, M y V la discussió d'aquest punt que afecta a la mateixa raó o causa inicial que motivà la traducció catalana de les HISTORIES.

Com s'ha fet constar anteriorment, s'ha estat fins ara en la creença de que el Rei Pere III havia instat la traducció al català del llibre d'en Guin de Columnes. S'ha parlat y tot d'una recompensa de cent florins otorgada per aquell monarca al traductor.

Mes, no tan sols no consta això en els manuscrits de les HISTORIES qu'ens ha llegut estudiar, sinó que més aviat semblen tots ells contradir aquella afirmació (2). En efecte:

(1) Sanvisenti; *I primi influssi di Dante, del Petrarca e del Boccaccio sulla Letteratura Spagnuola* (Milano, 1902); pàgs. 389-393.

(2) Vegi's anteriorment (pàg. XIV, nota 2) la referència a lo escrit pels senyors Massó y Torrents y Rubió y Lluch. Sembla que abdues referències provenen d'una afirmació (no comprovada) de D. Josep Ametller (*Revista de Gerona*, X, 35), concebuda així: «Bofarull afirma que D. Pedro IV (*) pagó por la traducció de Dycitis y Dares, historiadors de Troya, y por la de las crónicas de Aragón y Sicilia la suma de 100 florines (Reg. 1270, f. 27)». Les sigles del registre aquí donades no responen als documents de l'arxiu.

(*) Equivalent al Pere III de la cronologia catalana.

(1) Mario Schiff: *La bibliothèque du Marquis de Santillane* (Paris, 1905); pàg. 268.

(2) Massó y Torrents: *Revista de Bibliografía Catalana* (Barcelona, 1906), VI, 194; R. d'Abadal y Vinyals: *Estudios Universitarios Catalanes* (Barcelona, 1912), VI, 17; M. Gutiérrez del Caño: *Catálogo de los Manuscritos existentes en la Biblioteca Universitaria de Valencia* (Valencia, 1913), III, 136

acceptant com a lliçó autèntica la de un noble hom e de gran compte, no és versemblant que ab aquesta fórmula volgués en Conesa referir-se al Rei, àdhuc acceptant que no li hagués dedicat el seu treball, com sembla que hauria estat del cas fer-ho. Quan, tot seguit, el traductor declara el seu ofici de *protonotari del senyor Rei*, no sembla tampoc deixar marge a l'atribució de mecenes que d'aquella manera correspondria al monarca, ni hauria estat acte d'obligada cortesia el dir d'ell que no entenia gaire el llatí: això no ha estat en cap temps cosa pròpia de dir a un Príncep, per més veritat que pugui ésser. Rès, doncs, en el pròleg d'en Conesa no fa vàlida la dita de que hagués estat en Pere III de les Ceremonies l'instigador de la traducció. Per altra part, si en Conesa hagués fet aquell treball a intenció del seu senyor, no ho hauria ignorat, de segur, l'infant en Joan, qui, com hem pogut veure, al tenir notícia en 1374 de que la traducció era feta, ne sollicità ab interès un tresllat al mateix Conesa, en lloc de demanar-lo al Rei, son pare, qui hauria degut ésser el primer en tenir-la.

Deixant com improbable (esperant, en tot cas, que vinguin documents a confirmar-la) l'especie d'ésser el Rei Pere III l'instigador de la traducció, manca examinar si el noble hom e de gran compte d'uns manuscrits podria ésser el Pere Ses Comes del còdex B. De moment, caldria saber qui era aquest personatge. Del cognòm Sescomes o Cescomes hi hagué un Arnau, qui fou procurador o embaixador del Rei Jaume II, y després Arquebisbe de Tarragona. Mes aquest Arnau Ces Comes era mort desde 1347 (1), per lo que cal descartar-lo. Tenim, en segon lloc, un Pere Ces Comes, del qual consta que en 15 de janer de 1407 entrà al servei domèstic del Rei Martí com «ajudant del ofici de son comprador» (2). Lo modest d'aquest càrrec y l'època en què trobem l'individu, això és, quaranta anys després de traducció les HISTORIES TROYANES, fa molt improbable que fos aquest Pere Ces Comes el noble hom de 1367. Tot lo més que podria acceptar-se és que el manuscrit B, fet en 1433, li fos destinat, y que el copista Bartomeu Miquel hagués cregut que podia posar-li el nom en l'incipit, allà on se parlava d'un noble hom inconnegut, que no havia d'ofendre's de la substitució.

Queda, per últim, una tercera hipòtesi a considerar: la d'ésser l'HISTORIA traduïda per a en Ramón Cescomes, qui fou protonotari de Ferràn d'Antequera (1412-1416). La inicial P, que apareix en el manuscrit, no s'acomoda del patronímic Ramón que du aquest personatge; emperò el seu càrrec de protonotari faria versemblant que fos ell el secretari Cescomes, de què ens parla la notícia del Comte de Guimerà com un dels primitius possessors del còdex que avui guarda la Biblioteca Nacional de Madrid. Si aquest manuscrit dúia el seu nom en l'incipit, aital Ramón Cescomes devia ésser bastant jove en 1367, quan el traductor de les HISTORIES s'empenygué aquest treball a sa intenció. El manuscrit A podria, no precisament haver-li pertenescut, com diu el Comte de Guimerà, sinó tan sols haver perpetuat el seu nom en l'incipit, copiat de l'original d'en Conesa. Un tresllat posterior, el còdex B, podia haver vingut després a alterar el nom, posant-li una P inicial en lloc d'una R.

En resum, queda per ara sense resoldre la qüestió de qui fou el veritable promovedor de la traducció catalana de l'obra de Guiu de Columnes; qüestió que hem volgut de totes maneres deixar plantejada en els veritables termes que resulten dels documents fins avui coneguts.

(1) *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, II, 594.

(2) *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, V, 607.

2) Línia 14: *yo, Jachme Conesa, protonotari...* El manuscrit B dona la variant: *jo, Jacme Se Coma, protonotari...*; lo qual constitueix una errada evident del copista, com sia que la traducció de les HISTORIES és a tot arreu reconeguda com obra d'en Conesa.

3) Línia 39: *...al dit noble hom e a tots...* El manuscrit B, persistent en l'atribució senyalada per la variant I, dona en aquest passatge la lliçó: *al dit mosen P. Ses Comes e a tots...*; sobre la qual remetem a la discussió ja feta de la susdita variant I.

4) Línies 2685 a 89: *Mareuri menaua en sa companyia tres Deesses [es a saber Venus, Pallas e Juno; e acostant sa a mi, les dites Deesses] (vn poch romanents luny, dix me:—Hoges, Paris: vet quel e amenades aquestes tres Deesses) per tal com entre elles...* L'estat d'aquest passatge permet repartir els set manuscrits en tres categories: G y M, donen la lliçó íntegra; C y V, han sofert l'omissió del primer fragment, que marquem enclòs dintre claudàtors []; A, B y L, han perdut, ademés del susdit fragment, el que segueix y que hem tancat dintre parèntesis ().

5) Línia 2793: *No es aço [dom sau a creure [com aço] procehescha de sola leugeria e estolticia]*. G, C y V, donen el passatge correcte; A, B y L, perden la part de la frase que hem tancada entre claudàtors []; M, perd lo que va dintre parèntesis (). Aquesta circumstància de que M conservi encara una part de lo que A, B y L han perdut, aproxima el manuscrit M de G, essent G més acostat a l'original primitiu.

6) Línies 3076 a 3145: *E diligentment fermant son esguart en ella... que natura en alcuna cosa noy ha fallit*. Aquesta detallada descripció de la bellesa de Helena, que figura en els textos A, B, G, L y M, desapareix dels manuscrits V y C, ab la particularitat de que igual supressió s'és constatada en la versió italiana d'en Russo. Es probable que l'estudi dels manuscrits llatins justificu aital supressió, si resultava que el passatge suprimit figurava en una família de manuscrits y en altra no. Mes lo singular és que la traducció catalana presenti la mateixa particularitat de donar-nos en els manuscrits més antics aital passatge, que en els altres més moderns fou suprimit, probablement per raons de decència, coincidint en això ab el text italià imprès.

7) Línies 3486 a 94: *E en tal manera es axi congoxat e torbat, que no podia donar fi a sos plors ne a ses lagremes. [E aço significat a Nestor, vench a ell (car lo auia per car amich; e, fet parçoner de ses lagrimas, ab blanques paraules e ab piadoses esforços de confortar ell) qui era molt trist;] e com per alguns amonestaments no donas fi a ses lagremes e plors, tornassen lo dit Rey Menelau cuytadament a son Regne; lo qual Nestor acompanya ab los seus, G, C, L y M, presenten el passatge complet; la part enclosa entre [] manca a A y B. El manuscrit V ofereix la particularitat de no tenir la frase (car... ell) y en cambi presentar, a la fi del passatge, la interpolació: lo qual Nestor (axi com aquell que molt amaua, fet parçoner a ses lagremes) acompanya ab los seus; en què la part interpolada (axi... lagremes) conserva un residu de la frase perduda abans.*

8) Línies 5578 a 87: *...contra lo dit Eurion de Petra [que ab altres .c. cauellers contra Hector... e daquell colp (per semblant manera) caygue mort sptosament. E crida lo dit seruent] en altes veus...* El passatge és correcte en G, C y M; la fórmula (per semblant manera) ve alterada així: (per sem-

blantment), en A, B y L. El còdex V ofereix alterada tota la part del passatge que hem enclosa dintre [], en la forma que va anotada a peu de plana en el nostre text.

9) Línia 5774: ...*contra aquells [quit sen menauen pres (o qui axil tanien enuironat)] e molts...* Aquesta lliçó apareix en A, B, C, G y M, y deu ésser la correcta; L ha perdut la porció inclosa entre (); V ha perdut més encara, o sia tot lo que va entre [].

10) Línia 6391: *E entre lo Rey Adistre e Ulixes es feta gran batalla; e Ulixes gita lo dit Rey del cavall en terra, e, pres lo seu cavall, tramet lo a la sua tenda.* Aquesta, que sembla la lliçó correcta, sols apareix en G. Ab la lleugera alteració ab que apareix en el nostre text, se troba en M y V. Mes el passatge, tot sencer, manca dels manuscrits A, B, C y L.

11) Línies 6457 a 63: El passatge: *en tant que... son se parades*, se troba, com a final del llibre XVII, en els textos G, M y V; emperò manca totalment de A, C y L. En B hi manca igualment, emperò el copista, trobant-hi a faltar alguna cosa, hi afegí pel seu compte: *e vinent la nit lexaren sa de la batayla*.

Hi ha a considerar, ademés, una altra categoria de variants, que apareixen anotades en el nostre text per a les línies 989, 1803, 2429, 2483, 2868, 4805, 5085, 6342, 6391, 8968, 10010 y 10130, les quals, més que variants, son, senzillament, omissions sofertes pels textos a través dels successius tresllats. Així, el text G no presenta cap d'aitals llacunes, mentres que totes elles se produeixen en els textos A, B y L. Una part tan sols d'aitals obliats afecta també al manuscrit C.

Tenint en compte tots aquests fets, els set textos que posseïm de les HISTORIES TROYANES se'ns presenten formant dues branques, que vindrien representades respectivament pels dos manuscrits més antics, que son A y G. A la branca A li corresponen els manuscrits B y L. De la branca G depenen C, M y V.

Mes, si tenim en compte que G no ha pogut servir d'original a cap dels manuscrits coneguts per raó de les freqüents alteracions que's remarquen en el seu text, y que en igual cas se troba la lliçó defectuosíssima y arbitraria de B, y la de V, que dóna variants particulars d'aquest manuscrit, l'agrupació dels set còdexs entorn dels nuclis A y G, y la relació d'aquests ab l'original primitiu, vindria a representar-se teòricament suposant dos estats successius, O' y O'', del susdit original: de O' devallaria G; de O'' s'originaria A; essent, emperò, A més antic que G.

§ 5. El nostre text imprès

DISPOSANT de bones a primeres dels còdexs A, B, C, L, M y V (car el G no ens fou pervinut fins més tard), poguérem emprendre's la tasca d'establir la lliçó de les HISTORIES TROYANES representada pel nostre text imprès. El còdex A, per sa major antiguitat y per oferir totes les apariències d'un tresllat curós y puntual, ens invitava a fer-lo servir de base per a la impressió. Emperò tot seguit ens donarem compte de què, en repetides ocasions, el còdex V, més modern emperò igualment pulcre d'escriptura, suplía mots y fins frases que, apareixent

essencials al discurs, mancaven en el còdex A. Ademés, en aquest, per ausencia dels seus tres folis primers, mancaven els pròlegs d'en Conesa y d'en Guiu de Columnes, y un fragment (fins a la línia 236) del primer llibre, com també el troç del llibre cinquè (línies 2260 a 2346), corresponent al foli XXX, ausent del còdex.

Suplirem, doncs, el començament de l'obra ab ajuda dels còdexs B, M y V, per a no fiar-nos solament d'aquest darrer; y quan, ja imprès tot el text, poguerem disposar del còdex G, del segle XIV, no dubtàrem en reimprimir el primer plec del llibre, per tal d'aprofitar una porció més d'aquest còdex, ab lo qual queda reduïda a les 68 primeres línies la part de text en què ha degut bastar-nos la sola autoritat dels còdexs B, M y V del XV^{en} segle. A partir de la línia 237, la lliçó preferentment utilitzada és la del còdex A, contrastada, emperò, per la lliçó de V, que hem acceptada en totes aquelles ocasions en que, al nostre criteri, rectificava útilment la de A; mes, sempre que això ha succeït, o quan la lliçó de V ha ofert alguna variant d'interès, han quedat unes coses y altres escrupulosament anotades a peu de plana, ab referencia a la numeració marginal de les línies del text.

Per altra part, hem dotat el llibre d'una puntuació que li era del tot indispensable, establint-la segons l'ús modern y consultant, en els casos dubtosos, el text italià d'en Russo. Hem dotat tots els noms propis de caplletres majúscules; y, havent prescindit, com ja és de llei en edicions com la nostra, de tota mena d'abreviatures, hem deixat establerta la versió catalana de les HISTORIES en forma que creïem reproduïx al peu de la lletra el text d'en Conesa, tal com ha pogut arribar als nostres dies y sense haver-ne alterat un punt per part nostra l'autèntica lliçó.

Farem notar, finalment, respecte dels noms propis de persona y de lloc, que el text català ofereix les més estranyes discrepàncies respecte de les formes sots les quals aquells mateixos noms apareixen correntment grafats en les versions usuals dels textos clàssics. Mes no hem cregut pas que calgués fer-ne una rectificació sistemàtica, ni menys donar una taula de referències dels mateixos: la nostra edició és exclusivament un text de llengua y no una obra d'erudició històrica; havent pensat que no havíem de procurar-nos un fàcil medi de lluitament buidant en el nostre llibre les notícies que's troben en qualsevol diccionari enciclopèdic y, millor que enlloc, en el manuable *Dictionnaire classique* d'en Smith, tan conegut de tothom.

§ 6. Comentari final

A publicació en les presents circumstàncies de la versió catalana, feta en el segle XIV per en Jaume Conesa, de la HISTORIA DE LA GUERRA DE TROYA d'en Guiu de Columnes, és no solament d'un gran interès per a la nostra literatura, sinó que, al nostre entendre ofereix l'atractiu d'un tema d'actualitat. Quan el món està remogut fins a les entranyes per una guerra que porta greus damnatges a l'edifici secular de la civilització y que haurà de constituir, sens dubte, una fita transcendental en la vida de la humanitat, un hom se sent mogut a reportar-se a les ensenyances de l'història, cercant en els esdeveniments pretèrits la llei que regula l'avenç dels pobles vers un terme de perfecció, que la filosofia declara assolible y que els fets, a voltes, semblen allunyar indefinidament.

Tants de segles com han passat desde la guerra y destrucció de Troya no han bastat a modificar essencialment

les característiques d'aquestes terribles topades entre els homes. Ab l'imaginació afectada pels detalls bèlics que ens tramet el telègraf desde els actuals camps de batalla, és facilíssim reconstituir les semblants escenes de crueltat i de heroisme, de dolor y d'abnegació patriòtica, de sofriment y de sacrifici, que tingueren per escenari les regions troyanes en els temps prehistòrics. Tant si escoltem a Homer, com si posem fe en les més circumstanciades relacions atribuïdes a Dictis y Dares, tindrem la sensació de què la distància ha degut alleugerir els fets de Troya de tots els detalls de brutalitat repugnant, de misèria y baixesa moral, de barbàrie, en una paraula, que son inevitables en tota guerra, y que la llegenda ha omesos per a tenir sols en compte els esdeveniments capdals y condensar-ne la narració per a millor poder elevar-la al nivell d'epopeia. Emperò la nostra més elemental perspicàcia ens basta per a esvair del nostre esguard tota mena d'alucinació, y els mateixos textos ens sugereixen entre línies tot allò que degué necessàriament ocórrer, y que, variant-ne tan sols l'*atrezzo* y les dimensions escèniques, resulta imatge de lo mateix que ara, acompanyat dels detalls que la diligència dels cronistes de guerra ens reporta, és causa justificada del nostre esglai, y arriba a contaminar-nos per moments els odís dels beligerants quan una suprema pietat envers uns y altres (única neutralitat possible) no s'interposa entre la nostra pensa acalorada y el nostre cor oprimut d'incomportable angouxa.

Aquesta narració que, ara fa cinc segles y mig, el bô d'en Conesa, protonotari d'en Pere del Punyale, traduí a la nostra llengua per estímul de les virtuts heroïques dels catalans del seu temps, dirà als nostres contemporanis coses que molts d'ells no haurien sospitat trobar-hi. Veurèm tots els pobles d'aquella reculada època agrupar-se en un cert moment com aliats de grecs o de troyans, fins a convertir el món aleshores conegut en dues grans parcialitats, irreductibles per raó de la mateixa proporcionalitat de l'esforç que podia desplegar cada una d'elles. Veurèm l'extensió del conflicte reclamar d'una part y altra a joves y a vells, als de temperament belicós y als d'habituds les més morigerades, que avui tindriem per pacifistes; fins les dones, comanades per aquella Pantasilèa, regina de les Amaçones, degueren fer la llur aparició en la palestra, no pas en qualitat de dames hospitaleres, sinó en el paper que sembla impropï de llur sexe, això és, ab les armes a la mà, com diuen que per dies recentíssims s'ha tornat a veure a Rússia y en altres bandes tal volta. També podrèm fer-nos càrrec de que, aleshores com ara, els invisibles y per ventura sinuosos camins de la diplomàcia eren recorreguts per agents que unes vegades semblaven proposar-se l'adveniment d'una pau honrosa y altres fer-ne remota tota possibilitat. Com ara mateix, y sempre dintre les condicions de temps y de lloc, veurèm oferir-se als assetjants de Troya les més grans dificultats d'instal·lació y d'avituallament; y, sense molt esforç, endevinarèm en l'estol dels grecs idèntiques privacions a les que els troyans assetjats tingueren d'endurar, semblants en tot a les que en els moments actuals suporten per igual els exèrcits de les més grans potències.

Si, allunyant-nos de la materialitat de la pugna, volem ascendir a idees de més alta significació, al considerar la excel·lència de la famosa Ciutat del Rey Priam entre les més notables ciutats d'aquell temps, al pensar en la magnificència de les seves construccions, en la sumptuositat dels seus palaus, en les seves innumerables estàtues y en tot allò que les riqueses y el gust posen al servei de l'Art per a constituir lo que avui ne diem una ciutat monumental, y al dir-nos per fi de comptes que tot això fou destruït implacablement

per la guerra, no sabrem, com ara mateix, si qualificar el fet d'acte de barbarie o si ens caldrà reconèixer-hi els efectes d'una necessitat d'ordre militar; y en la nostra ànima reviu-ràn sensacions penoses que ens faràn recordar les fumoses runes de la catedral de Reims, y ens evocaràn, com l'anticipació d'un mal somni, la visió de Venècia, de Colònia, de Verona, condemnades tal volta pels fets a desaparèixer de la faç de la terra, talment com ne desaparegué fa milers d'anys la Gran Troya, en un cataclisme tan fatal e inexorable com el que ocasionà, encara en més llunyanes èpoques, l'enfonçament de l'Atlàntida.

Quan una convulsió humana assoleix, com en la guerra actual, proporcions que podríem dir-ne geològiques, la vulgar credulitat s'esforça volent dilucidar a *posteriori* els anuncis o vestigis precursors del conflicte, y acut a càbales d'origen esotèric o astrològic y ressucita dites profètiques desde llarg temps oblidades. En els nostres dies, malgrat el positivisme científic y racionalista imperant, també aquestes coses s'han produït, les quals, *mutatis mutandis*, son les mateixes que, segons les relacions que'ns ne son pervingudes, precediren la irrupció dels grecs contra Troya: aleshores l'oracle de Delfos, la previsió sibilina de Cassandra, y els sospitosos sortilegis de Calcas foren, entre altres, els elements d'influència ultraterrena que anticiparen als pobles el coneixement de llur sort esdevenidora; emperò, com sempre, massa tard per a poder ésser evitada.

No resten encara circumscrites a això les analogies que el llegidor avisat podrà discernir entre el cas troyà y el fet fluctuós de la guerra present. Si un hom ascendeix a les causes estrictament humanes que apareixen, *oficialment*, com a determinants del *casus belli* entre les dues meitats oposades del món, veurà que, ja sien aquelles el rapte famós de Helena o bé el crim polític de Sarajevo, aitals fets en sí resten insignificants y en gran desproporció enfront de llurs conseqüències. Y és sobre això que adquireixen una nova actualitat les reflexions del bon jutge Guido, quan diu que «la ordenança envejosa dels fets... sens causa trasqué causes d'escandol e de inimizies de aguayts no albirats e no pensats, per les quals tan gran destrucció e perdicció esdevenen en lo món»; y més endavant, que «si als Deus foren agradables tans mals, emperò la primordial causa daquells la qual axí fo nulla e tan leugera, no sens raho pertorba los coratges humanals, que per tan leugera colpa merescques esser inflicta pena de tan gran crueltat e destrucció, si donques benignament per ventura no era dit que la causa del mal precedent fos edificació del be subseqüent»; coincidint en això ab els esperits optimistes del nostre temps que esperen l'adveniment d'una *pau durable* y l'aniquilament de la *força bruta* considerada com a factor per a resoldre els conflictes internacionals dels temps a venir. Així els homes, desde que el món és món, han reclamat forces per a suportar els mals presents a l'esperança d'un major bé seguidor.

Y per augmentar, finalment, els punts de semblança entre la *gran guerra* d'ahir y la d'avui, les vastes proporcions d'una y altra, ab la perllongada duració d'abdues, comuniquen a la pugna els caràcters de lo que ens hem donat a dir-ne una guerra de desgast, en què aquest no ho és tan sols dels elements materials indispensables a la vida, sinó també dels ressorts morals que mantenen en tensió la voluntat dels pobles. A la caiguda de Troya hi contribuïren, tant com els enemics de fóra, els enemics conscients o inconscients de dins; també avui cada una de les agrupacions de pobles que lluiten, tracta de provocar en el sí de la dels enemics aquelles causes de feblesa que venen de la discòrdia entre els que manen y de l'indisciplina entre els que deuen obeir.

Avui com ahir, l'espionatge organitzat, més o menys ben disfreçat de diplomàcia unes vegades y d'apostolat doctrinari altres, cuida introduir el seu virus dissolvent en el cor de la col·lectivitat oposada. Per això la maliciosa desconfiança de tots contra tots troba la seva expressió adequada en les increpacions de Calcas als grecs: «¿Per que donques posats » triga a les coses començades...? ¿no pensats vosaltres » quel Rey Priam te aci entre vos ses espies qui li signifi- » quen la vostra triga e tot ço que vosaltres fets?» ¡Quantes vegades en l'hora actual deu haver-se repetit, per mil raons diverses, aquesta mateixa recomanació: « *Prenez garde! l'ennemi vous écoute!* ». Y la fórmula d'avui apareix com un llunyà tornaveu de l'exhortació del bisbe Calcas, qui, per cas ben singular, era precisament un trojà que s'era fet partidari dels grecs.

La Guerra de Troia no fou, per altra banda, una cosa tan deslligada com sembla dels fets contemporanis que han pogut produir els magnets esdeveniments de l'actual Gran Guerra. No és pas l'assassinat d'uns prínceps austríacs la raó única de l'actual tremenda conflagració, com no ho fou aleshores la malifeta de Paris o els actes de pirateria ab què mutualment s'inquietaven els pobles de la mar Egea: cal cercar més enllà les causes d'una pugna permanent que té per moll o nucli inicial la anomenada *qüestió d'Orient*; qüestió sempre viva y mai encara no resolta a gust de tothom, per que gira entorn de la possessió efectiva del pas dels Dardanel·ls. Aquesta fou la causa pregonada de l'expedició grega contra la ciutat regina de la Troada, y que els vencedors cuidaren haver fet desaparèixer d'una manera definitiva no deixant pedra sobre pedra de la famosa urbs ni ab llibertat a cap dels seus moradors; mes els coaligats d'aleshores, si bé destruïren el poder de Troia, no modificaren la situació geogràfica del famós estret, ni pogueren alterar les lleis econòmiques que regeixen el món.

Vista a través d'aquest prisma, la guerra de Troia fou una de les primeres guerres d'interessos de que té record l'humanitat. Y, en el fons, potser totes les guerres no han tingut més raó positiva que les d'ordre econòmic, segons la visió pròpia de cada època. Troia, en els temps homèrics, era una ciutat admirablement situada per a intervenir tot el tràfec del Mediterrani, únic empori comercial d'aleshores, y exercir de mercat regulador, com ne diríem avui, entre els pobles d'Orient y els d'Occident. Els Dardanel·ls eren el camí obligat entre uns y altres, y d'aquest camí ne posseïa la clau la superba ciutat del rey Priam. Ja en temps dels Argonautes, la vila havia estat destruïda per causes semblants, si és que volem veure en Jasón y els seus companys d'empresa un primer estol d'aventurers que anà a la recerca del vellor d'or. L'explicació oficiosa de mestre Guido, segons la qual l'existència d'aital vellor no s'ha d'entendre sinó per les riqueses de la Colchidia, en el Mar Negre, que tentaven la cobejança de les gents de Tessàlia, situada part d'ençà del frèu, fóra en aital cas una ben acceptable explicació; sinó que la llegenda ha convertit lo que segurament foren les produccions naturals d'una regió fèrtil en el fabulós moltó que sols podia ésser esquilat per l'audàcia emprendora dels *viatjants de comerç* d'aleshores. Per poc que ens fixem en la exacerbació de les lluites econòmiques dels darrers temps y en els projectes de predomini marítim y comercial sustentats per alguns dels pobles avui en lluita, conclourèm que idèntiques causes han pogut, a través dels segles, produir efectes iguals. Sinó que, dit sia en honor de la nostra època, la guerra d'avui ha adquirit ja el caràcter y la transcendència d'una guerra d'idees, en què sembla posat a revisió el contingut espiritual del Cristianisme y l'eficàcia civilisadora dels principis immanents del Dret y de la Justícia. El món té

avui consciència de que ha començada per a ell una Era nova.

Mes son tants, en les incidències d'una guerra com aquesta, els punts en què hi hauria lloc d'establir termes de comparança ab el passat, que fóra temerari voler analitzar-los tots. Cada lector de la HISTORIA DE LA GUERRA DE TROYA podrà descobrir-ne de nous; y no mancarà, tal volta, qu'n vegi un de ben significatiu en la rebequeria d'Aquiles, quan s'abstingué de prendre part durant un cert temps en la lluita conjugada dels seus aliats, com si volgués fer una guerra especial pel seu propi compte; mes, davant de l'èxit inicial d'una desesperada escomesa de l'enemic, renuncià als seus punts de vista particulars y, sense necessitar noves admonicions, s'aplanà a la fórmula, altra volta actual, de «una direcció única y un front de batalla únic.»

Aital és, com se veu, en la seva significança transcendental, aquest llibre que avui veu la llum per primera vegada imprès en català. S'era ja estampat, feia molt temps, en tots els altres idiomes; mancava només en el nostre, y els manuscrits de la traducció d'en Conesa s'esperaven per a una ocasió semblant que, per fi, haurà arribat en circumstàncies mundials ben extraordinàries. L'oportunitat de la seva lectura ens ha semblat digna d'ésser remarcada en els paràgrafs que precedeixen; y encara que el llibre, com a mera restitució arqueològica, hauria pogut ben bé passar-se d'aquests comentaris d'actualitat, no ens hem sabut estar d'afegir-los-hi, com tampoc ens podem substraure a l'obsessió dels temps tràgics en què, per sort o per desgràcia, ens ha tocat viure.

Desembre de 1917.

La «Historia d'en Desitjós» en castellà

la bona amistat de Mossèn Jaume Barrera, agregat de la Biblioteca del Seminari de Barcelona, devem la notícia d'una que tenim per desconeguda edició (y potser la primera) del text castellà del *Spill de la Vida religiosa*, obra anònima d'imprompta lulliana, de que poguérem ocupar-nos estensament en altra ocasió (1).

Recordarèm, no més, que l'edició catalana del *Spill* fou impresa a Barcelona en 1515 (2), y que les edicions castellanes de què teníem notícia són, successivament les de Toledo, en 1536, de Salamanca, en 1574, y altra, també de Salamanca, en 1580.

L'edició ara novament coneguda fou feta a Caragoça en 1535, o sia un any abans que la de Toledo. La portada del llibre és la que reproduïm aci mateix en facsímil.

Se tracta d'un llibret de 74 fulles, sense numerar, distribuïdes en nou signatures (a-h, de 8 fulles cascuna y g, de 10). El volum fa 145 x 95 mil·límetres, acabant el seu text en l'anvers del darrer full:

« ¶ Imprimiose la presen || te obra en la insigne τ muy noble || ciudad de Caragoça, por ar- || te τ industria de Pedro Har || douyn, el primero dia del || mes de Julio. Año de || mil y quinientos treyn || ta y cinco. »

(1) BIBL., I, 295.

(2) BIBL., I, 299-300.

Tractado llamado Espejo de Religiosos: Nueuamente impresso: y traduzido de lengua Catalana en nuestro lenguaje Castellano.

L'exemplar, que avuy se troba, com hem indicat, en la Biblioteca del Seminari, provenia del Col·legi de la Companyia de Jesús, de la nostra ciutat, a la Biblioteca del qual fou cedit per un tal Francisco Hebelino; referencies totes aquestes que consten manuscrites en la mateixa portada del volum.

(ARA A BC = 1-II-92)

Els estils clàssics de l'enquadernació: Canevari, Tory y altres derivats

SEGON ARTICLE

En el nostre primer article sobre els estils decoratius de la religadura (1) estudiàrem les característiques que permetien distingir dintre d'aquells els tipus dits *aldí*, *Grolier* y *Maidli*, que un parentiu sumament íntim ha fet confondre en moltes ocasions. Una nova tanda de grà-

fichs que avuy publiquem, extrets d'un cert nombre d'exemplars triats a posta, haurà encara de donarnos lloch a fer aplicació d'aytals principis, estudiant, de passada, algunes manifestacions derivades d'aquell mateix genre decoratiu.

Els gràfichs que acompanyen el present article són descrits en aquesta forma:

[14] Enquadernació d'estil *aldí*, que apareix en un exemplar, pertanyent a Grolier, de l'obra *Diversorum veterum poetarum in priapum lusus* (Venecia, 1534), en octau. La decoració, formada exclusivament ab ferros aldins plens, comporta un espay central ab el títol. El llibre es conservat actualment en la Biblioteca Imperial de Viena.

[15] Altra enquadernació d'estil *aldí*, en un *Q. Horatii Flacci poemata* (Venecia, 1527), en octau. El gràfich reproduceix la tapa posterior del volum, en la qual l'espay central es ocupat per una de les divises de Grolier, treta d'un salm. Exemplar de la Biblioteca Imperial de Viena.

[16] Enquadernació d'estil *aldí*, executada ab ferros atzurats en un exemplar d'en Grolier de *Pauli Jovii Novocomensis Vitae duodecim Vicecomitum Mediolani principium* (Paris, 1549), en octau. Esplèndida composició en arabesch, reservant un espay central per al títol. L'exemplar se troba també en la Biblioteca Imperial de Viena.

[17] Enquadernació constituïda quasi exclusivament pels entrelaços típics de l'estil Grolier. Se tracta d'un petit in-quarto: *La coltivazione di Luigi Alamanni*, imprès devers 1546; exemplar que anys enrera formava part de la llibreria del bibliòfil francès Mr. Th. Bélin.

[18] Enquadernació d'estil Grolier, ab entrelaços; executada en un exemplar, pertanyent al mateix Grolier, de les *Prose di M. Pietro Bembo* (Venecia, 1525), en quart. Biblioteca Imperial de Viena.

[19] Enquadernació d'estil Grolier, havent pertangut a ell mateix. Se tracta d'un exemplar de *Ph. Beroaldi commentarii in Philippicas*; la decoració del qual, basada en una combinació d'entrelaços, comporta un cert nombre de fulles aldines plenes; quedant reservat, ademés de l'espay central per al títol, un altre buyt inferior per al *Jo. Grolierii et amicorum*. Pertany avuy a la Biblioteca grand-ducal de Gotha.

[20] Enquadernació aldina, havent format part dels llibres d'en Grolier. Es un exemplar del llibre intitulat *M. Antonii Nathae astensis de Deo libri XV* (Venecia, 1559), gran in-quarto. La decoració comporta un cartó central, acompanyat d'ornamentació ab volutes de ferros aldins atzurats. L'exemplar forma part de la magnífica llibreria del Duch d'Aumale, en el castell de Chantilly.

[21] Enquadernació tipus Canevari, constituïda per un enquadrament de decoració aldino-grolieresca y un medalló central ab la divisa del possessor. L'exemplar es un *Polydori Vergilii angl:cae*

(1) BIBL., II, 55-78.

[14] GRÁFICH D'UNA ENQUADERNACIÓ D'ESTIL ALDÍ
(Biblioteca Imperial de Viena)

historiae libri XXVI (Basilea, 1534), y pertany actualment al Museu Britànic.

[22] Enquadernació tipus Tory, executada ab elements aldins, formant la divisa del *pot trencat* del susdit Tory. El llibre es unes *Horae in laude beatae Virginis Mariae* (París, devers 1531). De la biblioteca particular de Mr. Gruel, de París.

[23] Enquadernació típica d'estil Grolier, constituïda quasi exclusivament per entrelaços. Se tracta d'un in folio, *Serlio, Il terzo libro* (Venecia, 1540), que conserva actualment la Biblioteca Nacional de París.

[24] Enquadernació de gust aldí, formant una composició grotesca, ab faunes y altres figures estilisades. L'exemplar, que fou de la reyna Caterina de Mèdici, es *Le Roman de Lancelot du Lac* (París, 1494), en foli. Avuy se troba a la Biblioteca Imperial de Viena.

Completen la il·lustració d'aquest article dues mostres d'adaptació moderna d'enquadernacions dels estils estudiats. Una d'elles (294 b), executada en un exemplar de *Les cent millors poestes de la llengua catalana* (1), es la reproducció d'una enquadernació italiana del segle XVI (294 a) que apareix en un volum de la Biblioteca del Seminari de Sant Carles, a Saragossa. L'altra (298 a), que recobreix una executoria (riquíssim treball, aquesta mateixa, de caligrafia y miniatura modernes), es la reproducció d'una esplèndida relligadura, probablement italiana, de la susdita setzena centuria (298 b), que forma part de la col·lecció Rico y Sinobas en la Biblioteca Nacional de Madrid. Abdós treballs d'enquadernació (294 b y 298 a), han estat executats a Barcelona, per mans del país y ab mate-

(1) Vegis BÍBL., I, 124.

[15] GRÁFICH D'UNA ENQUADERNACIÓ D'ESTIL ALDÍ
(Biblioteca Imperial de Viena)

[16] GRÀFICH D'UNA ENQUADERNACIÓ D'ESTIL ALDÍ
(Biblioteca Imperial de Viena)

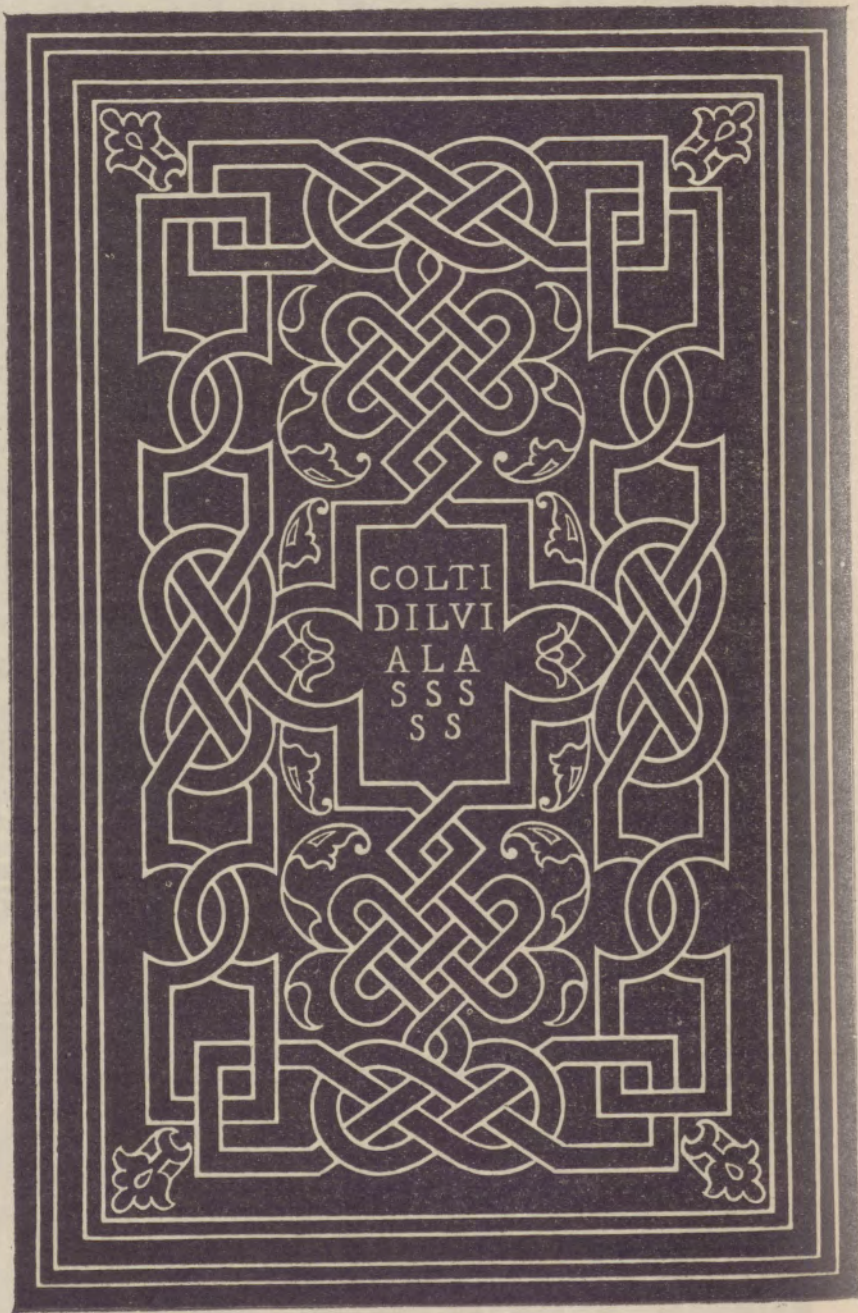
rials nacionals; detalls que no està de més fer constar, perquè, a manca d'altra significació, tenen la de posar de manifest l'afició cada día més decidida en la gent nostra a estimular certes manifestacions d'art per a les quals calia abans recórrer a l'estranger.

Per a terminar el present article, donarem algunes notícies sobre Demetri Canevari y Geofroy Tory, als quals devem els dos tipus d'enquadrernacions representats pels gràfichs [21] y [22].

En Canevari, metge del papa Urbà VII, fou nat a Gènova en 1559. Posseïa bons llibres ben enquadrernats, havent adoptat una decoració quasi uniforme, ab l'emblema que figura en el gràfich, y que representa Apol·ló menant el seu carruatge per damunt de les ones. La divisa grega que acompanya aquesta mena de *superlibros*, significa en català: «Dretament y no obliquament».

En Tory es conegut com dibuixant, impressor, gravador y enquadrernador. Fou nat a Bourges devers 1480, y el seu ofici propi sembla que degué ésser el de gravador en fusta. Es de creure, per tant, que en el seu establiment, sota la mostra del *Pot Cassé*, degué tenir-hi algun col·laborador encarregat d'una o altra d'aquelles especialitats; la d'enquadrernar, tal volta. Emperò lo cert es que'l segell susdit de la casa apareix, no tan sols com a marca d'impressor, sinó també com a tema decoratiu d'algunes relligadures. Serien aquestes les

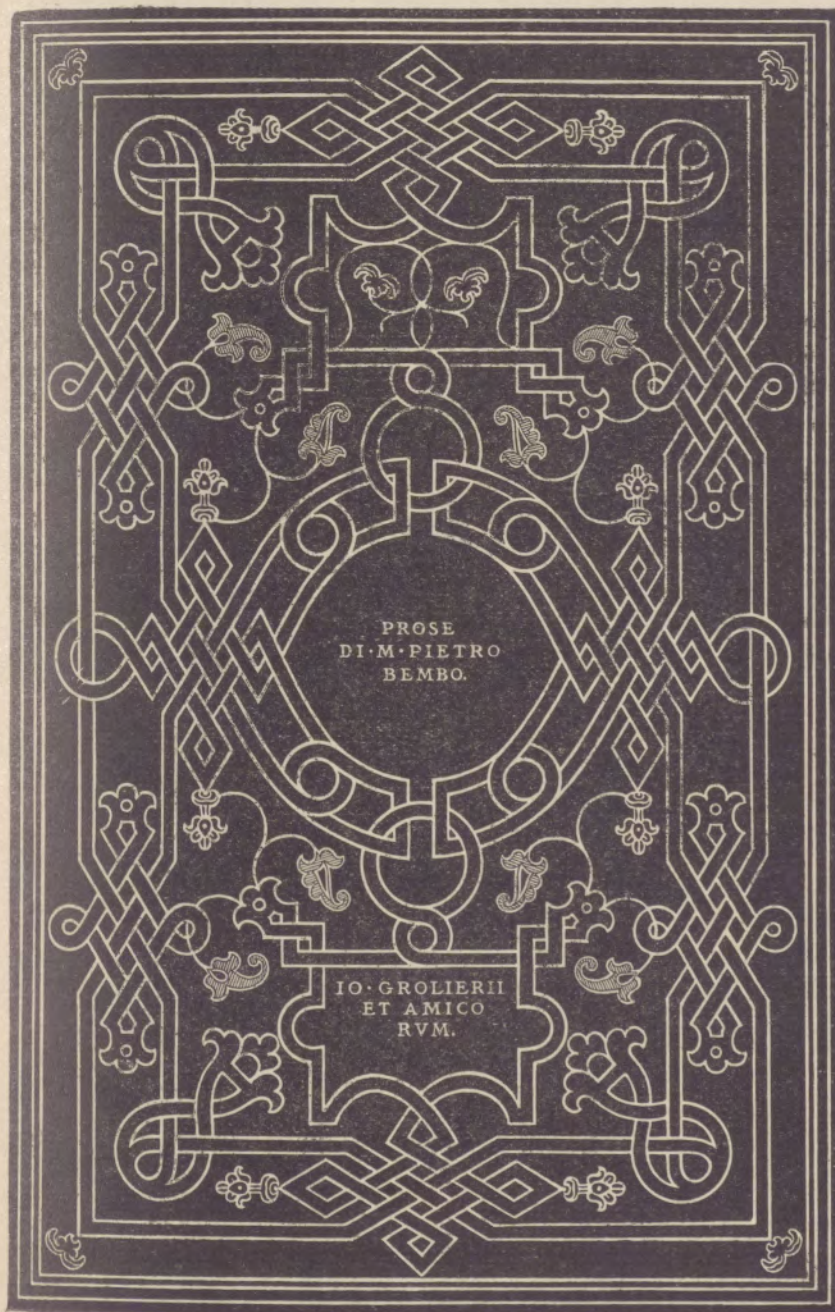
dels exemplars de les seves propies edicions que en Tory's reservava per a ell mateix? Tindríem aleshores en el tal Tory un dels primers editors bibliòfils, tipus que sol produir-se ben rarament.

[17] GRÀFICH D'UNA ENQUADERNACIÓ D'ESTIL GROLIER
(Biblioteca Imperial de Viena)

Respecte de l'execució tècnica dels nous espèimens d'enquadrernació que constitueixen aquesta segona serie, pot dir-se que cauen dintre les prescripcions apuntades al final del nostre primer arti-

cle. L'utilatge de ferros aldins allà reproduït es prou complet per a permetre també l'execució dels gràfics ara novament acoblats, substituint en tot cas algun element.

[18] GRÀFICH D'UNA ENQUADERNACIÓ D'ESTIL GROLIER
(Biblioteca Imperial de Viena)

El cervantisme en la R. Acadèmia de Bones Lletres

TINGUÉ lloch el dia 20 de maig de 1917 la solemnia recepció de D. Joan Givanel y Mas com acadèmic de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. El discurs del recipiendari versà sobre *La obra literaria de Cervantes*, responent a la significació del senyor Givanel com a cervantista.

El nou acadèmic venia a ocupar el lloch que deixà en vaga el senyor Bonsoms, per haver traslladat la seva residència fora de Barcelona (essent condició reglamentària que tots els acadèmics numeraris visquin en la nostra ciutat), circumstància per la qual l'Acadèmia volgué suplir aquell il·lustre company per qui, com el senyor Givanel, oferia una continuació a l'especialitat cervantina representada pel senyor Bonsoms.

L'elogi d'aquest constitueix la primera part del discurs del seu successor, de la qual ens es grat extreure els següents paràgrafs, que sotscriurem ab gust si al fer-ho podem afegir alguna autoritat a la molt significada del senyor Givanel:

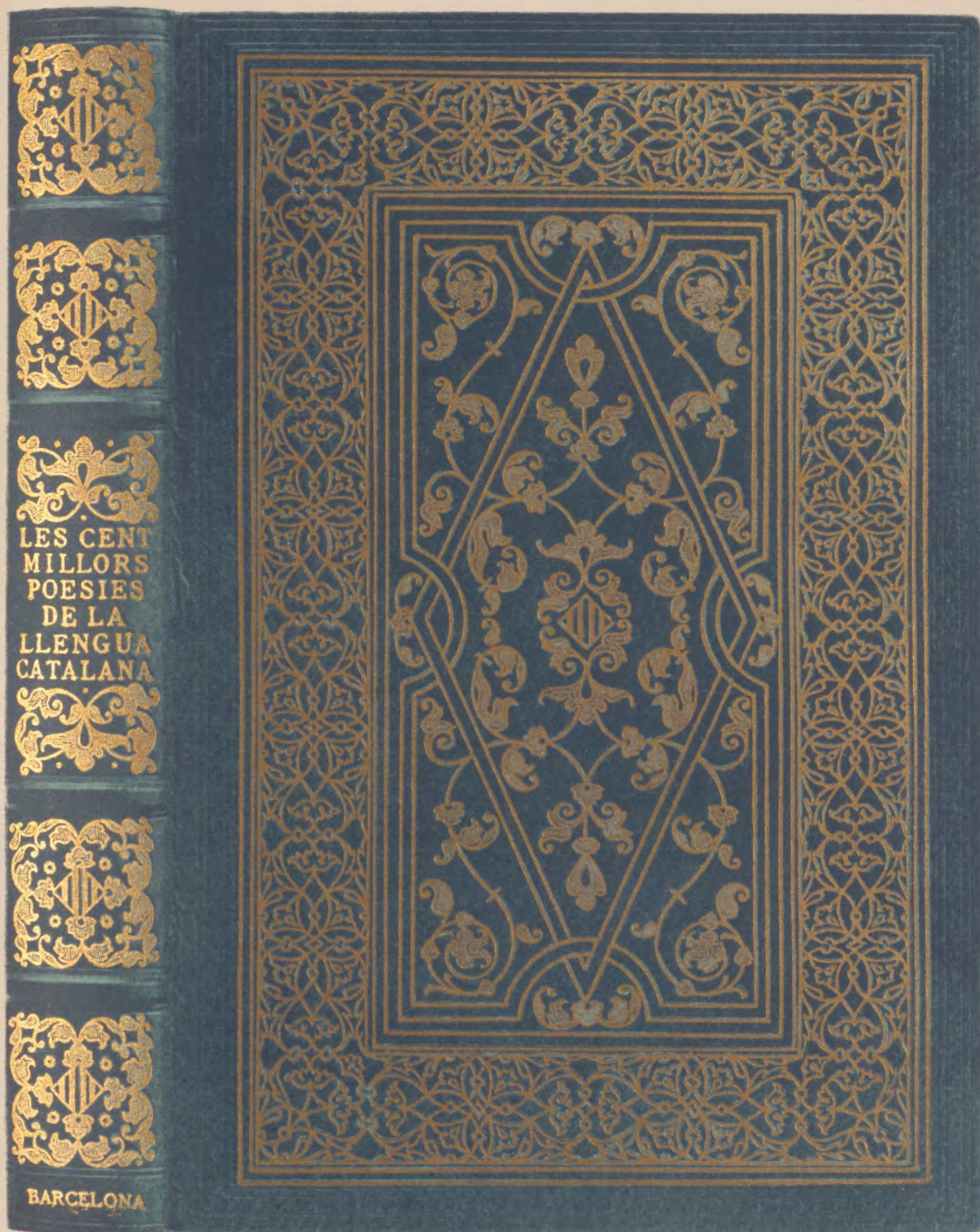
* Conocí a D. Isidro Bonsoms el año 1903. Mi querido Maestro y bondadoso amigo D. Clemente Cortejón preparaba su magno comenta-

« ANNALES CONSULUM » (Roma, 1560)

Enquadració italiana de l'època: estil aldí

(De la biblioteca del Seminari de Sant Carles, de Saragossa)

« LES CENT MILLORS POESIES DE LA LLENGUA CATALANA »
Enquadració moderna d'estil aldí, executada a Barcelona
(Exemplar de la llibreria Miquel y Planas)

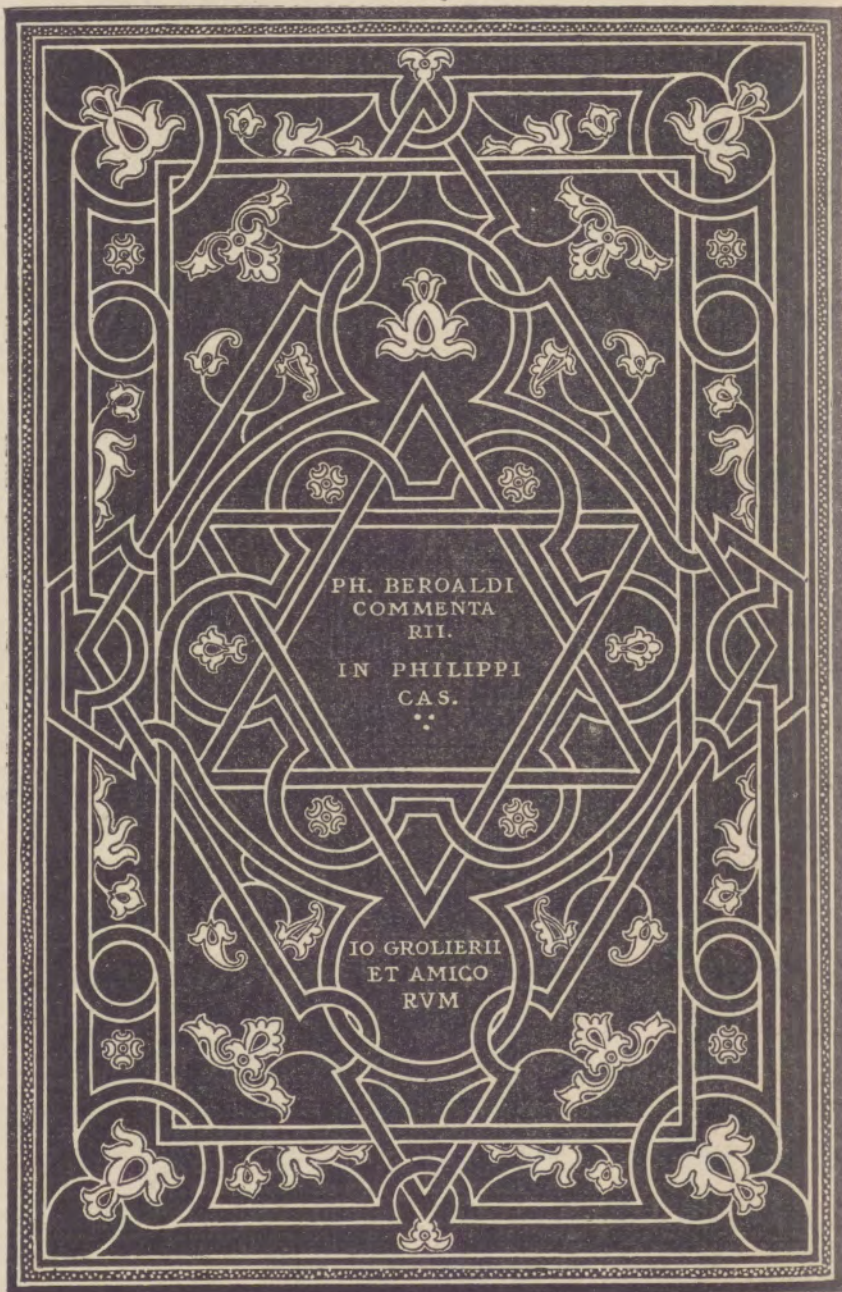
rio al *Don Quijote*; para tal empresa necesitaba tener a mano algunas de las primeras ediciones de la tan celebrada obra de Cervantes, y algo mohino andaba mi antiguo Cateadrático al no tener, no ejemplares primitivos, sino ni facsímiles, para fijar con más seguridad el texto de la sin par novela, cuando sin saber cómo, ofrecióse el príncipe de los bibliófilos cervantistas a abrirle de par en par las puertas de su biblioteca para que mi Maestro pudiese dar cima a su atrevida idea.

» ¡Siempre recordaré con embeleso la primera visita que hicimos los dos a D. Isidro Bonsoms!

» Mis aficiones literarias se inclinaban por aquel entonces al conocimiento de los libros de caballerías; las proezas de *Amadís de Gaula* y su hijo *Esplandián* las conocía no de oídas, sino en detalle; los hechos de *Carlo Magno* y sus doce pares, no me eran extraños; algo sabía de *Félix Marte de Hircania*, pero no había podido dar ni con *Don Belianis de Grecia*, ni con *El Caballero de la Cruz*, ni con *Don Cirongilio de Tracia*, ni menos aún con *Don Olivante de Laura*. Aquella noche tuve en mis manos ejemplares de esas crónicas, y el Sr. Bonsoms me hablaba de ediciones desconocidas de Gayangos, el padre de la crítica caballeresca, y me mostraba un *Tirante el Blanco*, edición vallisoletana, *rara avis* en los anales de Bibliografía. ¡Admirado quedé al ver que de memoria citaba ediciones y más ediciones de la crónica del Doncel del Mar, o me enseñaba un *Palmcrin* y me decía los ejemplares que había visto de aquella edición o las ediciones que se habían hecho de aquella obra! Desde aquella noche, gratísima para mí y que no olvidaré jamás, data mi amistad con el más enamorado de Cervantes y casi puedo asegurar que no se pasaron muchos días sin que algunas de aquellas inasequibles joyas bibliográficas fueran a parar a mi mesa de labor, para con más comodidad trabajar para mis estudios y ayudar a la par, a mi querido Maestro.

» Aquel estigma que tienen los bibliófilos de que los libros de que son poseedores no los prestan, no reza para mi ilus-

tre amigo, por cuanto Miquel y Planas, Massó y Torrents y Bonilla y San Martín, entre otros, podrían decir la facilidad que han hallado para consultar y aun copiar algunos manuscritos de pertenencia del Sr. Bonsoms y Sicart. Pero hase de decir que si el no pertenecer a la secta de los

[19] GRÁFICH D'UNA ENQUADERNACIÓ D'ESTIL GROLIER
(Biblioteca gran-ducal de Gotha)

avaros, le 'hace ya acreedor del aprecio de los estudiosos, sube de punto el afecto y estima que le tenemos, al saber que es de los pocos que figuran entre los dadivosos. Díganlo sino, los dos hechos que voy a transcribir.

» Hasta no ha mucho, sólo y únicamente se sabía que era poseedor de la más grande biblioteca cervantina, aquella que hizo decir al malogrado Rius que era la «mejor del mundo», y quien tenía esta importantísima colección,

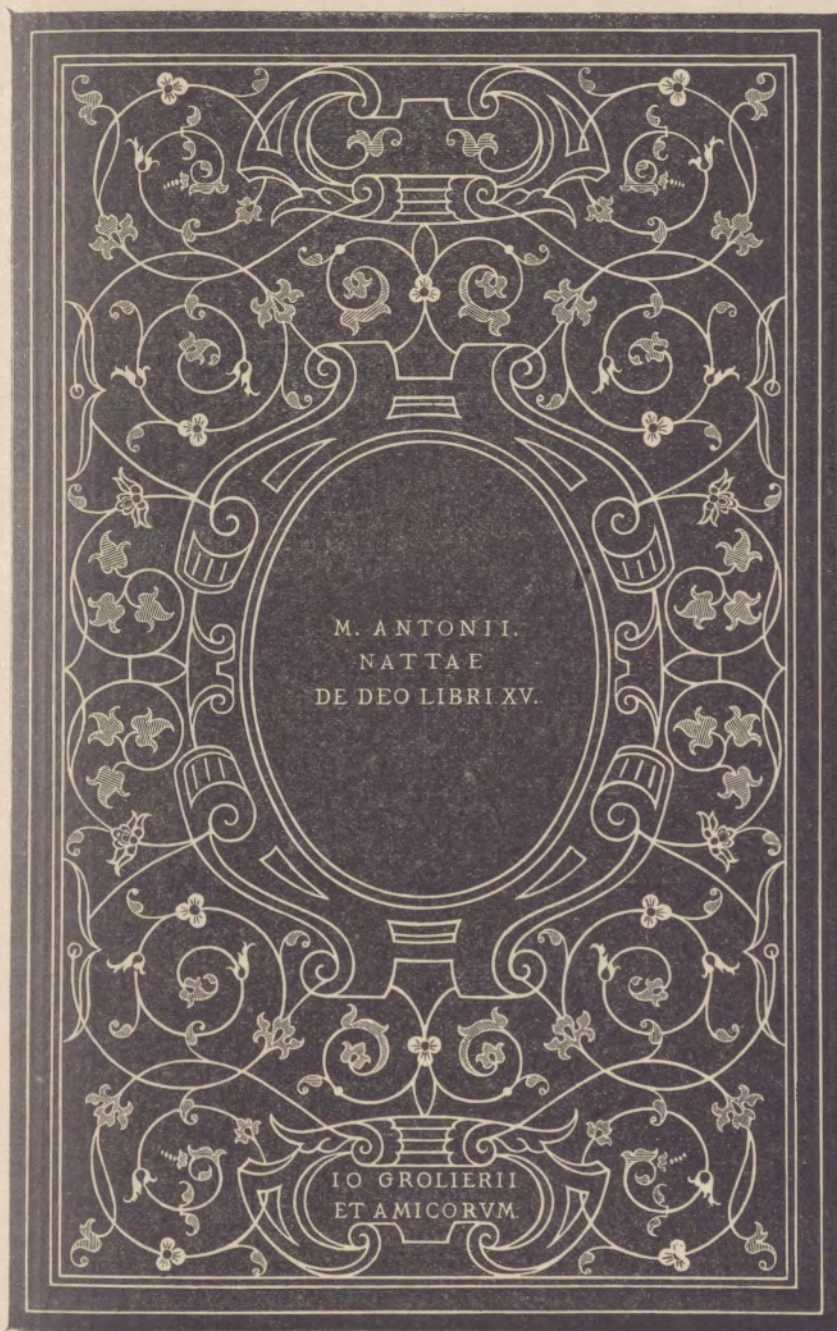
poseía también la más numerosa de hojas volantes y folletos referentes a nuestro Principado, formada en parte con el fondo Andreu; pues bien, al constituirse la *Biblioteca de Catalunya*, donó a esta entidad tan preciada colección, y no ha mucho, viendo que en nuestra ciudad no existe el ambiente apropiado para la celebración de fiestas cervantinas, creyó justo que quien celebró los méritos de nuestra región y las cualidades de sus habitantes tuviese un monumento dedicado a su memoria, y este lo ha levantado el señor Bonsons a sus expensas, regalando a la ya citada Biblioteca su archi-estupenda colección cervantina, monumento el más grande y el más útil que puede dedicarse al inmortal complutense.»

Després d'això, el senyor Givanel entra en el seu tema, començant per descriure la cultura castellana en el moment d'aparèixer Cervantes, qui havia de constituir-se en el més alt representant d'aquella. L'obra de l'il·lustre fill d'Alcalà es tot seguit estudiada en detall, ab la competència ja reconeguda del senyor Givanel, constituint el seu discurs un veritable tractat de crítica cervantina, fet ab gran seny y discreció. com escau a qui, com el dissertant, està ben al corrent de tot lo que s'ha escrit sobre Cervantes, sense oblidar les exageracions y els apriorismes.

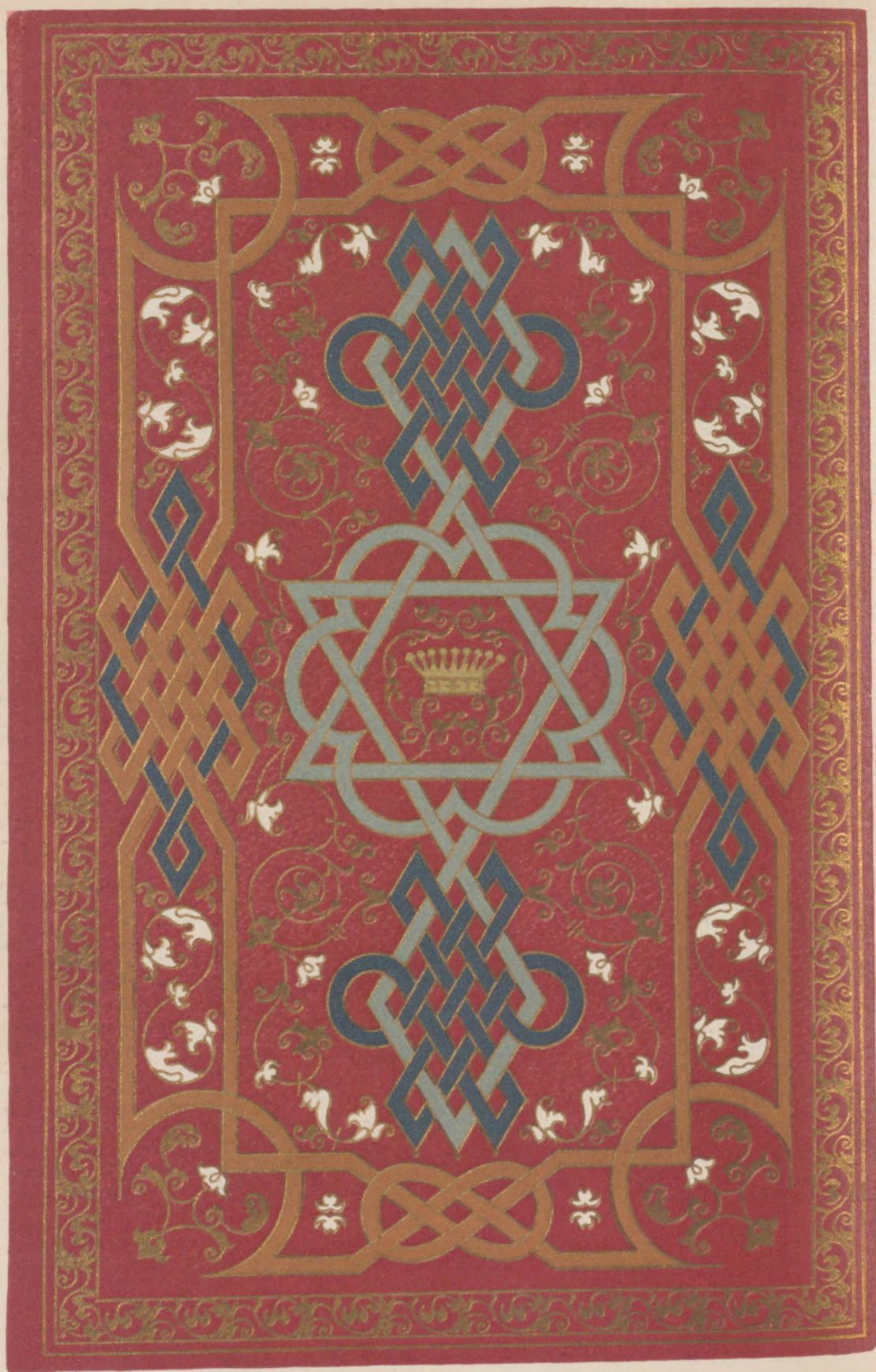
El discurs de resposta constituïa la nostra honrosa tasca d'aquell dia; y fou en la forma següent:

« SENYORS :

Volen les nostres consuetuts acadèmiques que, després de la lectura del

[20] GRÀFICH D'UNA ENQUADERNACIÓ D'ESTIL ALDÍ
(Biblioteca del Duch d'Aumale)

«CONDADO DE GODÓ» (Executoria)
Enquadrernació moderna de producció barcelonina
(Propietat de l'Excm. Sr. Comte de Godó)

ENQUADERNACIÓ DEL SEGLE XVI, PROBABLEMENT ITALIANA

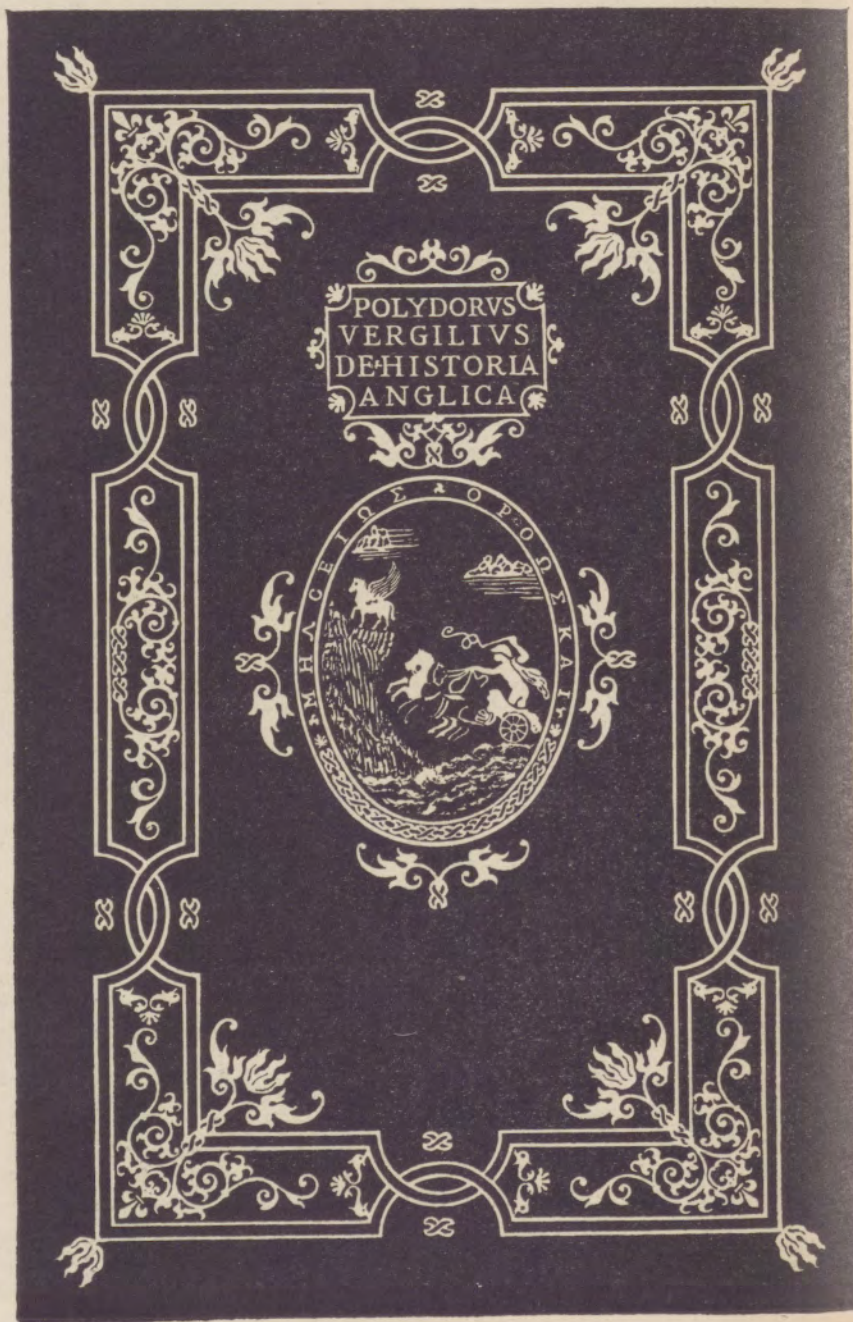
Estil Grolier

(De la Biblioteca Nacional de Madrid; colecció Rico y Sinobas)

discurs ab què cada nou colega acompleteix l'obligació inherent al seu ingrés, li sia donada la benvinguda en nom de la Corporació per un dels membres d'aquesta. Repareu de quina manera la cortesia, que tan agradoses contribueix a fer les relacions entre els homes, es entre nosaltres tinguda en predicament. Y no podíja ésser d'altra manera, posat que, sense incórrer en pecat de vanagloria, podem considerar-nos els aquí reunits com una selecció.

Permeteu-me que insisteixi. No hi ha vanitat, no, en això de proclamar l'excelencia d'aquesta religió de les lletres que professem, ab íntima delectança y en absència de tot ritual, no sols els que nominalment formem l'Academia de Bones Lletres, sinó tots aquells que per amor a la mateixa y a lo que ella significa, contribueixen a donar escalf y cohesió a actes com el present. Cal veure en el sol fet de trobar-nos aquí reunits, alguna cosa més que una manifestació de proselitisme: som aquí, perquè ens hi ha conduït una certa impulsió noble, filla de l'enteniment, que posa en vibració les cordes més tènues del cor; impulsió que ens duu a cercar el gaudi de la lectura, ab el qual ens es permès oblidar per moments les enutjoses contrarietats del nostre viure terrenal. Llegir, vol dir augmentar incessantment el nostre tresor ideològich; meditar lo llegit, vol dir remoure el fons de la nostra consciencia y sublimar-ne el contingut a la flama constantment renovada del pensament humà, les fulgors del qual, com el llambregar de les esteles,

se perpetuen desde'ls llibres sagrats de la Biblia y desde les teogonies de la India y de l'Egipte fins a les pastorals del bisbe Torras y Bages y als articles d'en Maragall. Aquesta funció espiritual de la lec-

[21] GRÁFICH D'UNA ENQUADERNACIÓ CANEVARI
(Museu Britànich de Londres)

tura aconseguí fer-se dominadora de totes les nostres facultats: es ella la que apaybaga les nostres dolors, la que disposa les nostres ànimes a la resignació, la que desvetlla en nosaltres l'esperit de sacrifici, la que ens porta fins a la renúncia de tota ambició de béns materials y la que acaba per inspirar-nos una total indiferència per les lluytes dels

homes, quan aquestes no tenen una significació transcendental y's redueixen a meres contraposicions de concupiscències vulgars y baixes cobejances.

Conten d'Alfons V d'Aragó que, trobant-se a Càpua caygut en malaltia, cercà distreure's de l'enuig llegint la *Historia d'Alexandre*; y tant el de-

lectà aquesta lectura, que acabà exclamant: «Fora, fora metges! Quinto Curci es el meu salvador!» La companyia d'un bon llibre té en aytals circumstàncies un preu inestimable: totes les riqueses del món no bastarien a seduir-nos, si ens fos posat per condició renunciar al tracte habitual dels nostres autors predilectes. Els llibres, s'ha dit, són uns amichs que may no cansen; també es cert que costa molt de deixar-los.

La creació immortal del *Don Quijote* és precisament un d'aquests llibres que, de tots temps, han lograt endur-se'n les preferències dels fervorosos amadors de la lectura. Sobre aquest tema de les predileccions literàries hi ha encara per escriure pàgines molt interessants. Jo he conegut llegidors d'un sol llibre, sempre el mateix, que solia ésser *El Manuscrito de una Madre*, o *La Florista de Parts*, o altra cosa semblant; y m'ha assegurat cada hu d'aquells, que trobava en el seu llibre la reproducció del món, és a dir, del seu món. No cal dir que per a llegidors de tan curta volada intel·lectiva, l'ideal de la humana felicitat se converteix en un concepte precís y quasi materialment ponderable, que pot a voltes afectar proporcions tan migrades com el misèrrim gra de forment que el gall de la falla hauria preferit a la perla trobada en el femer.

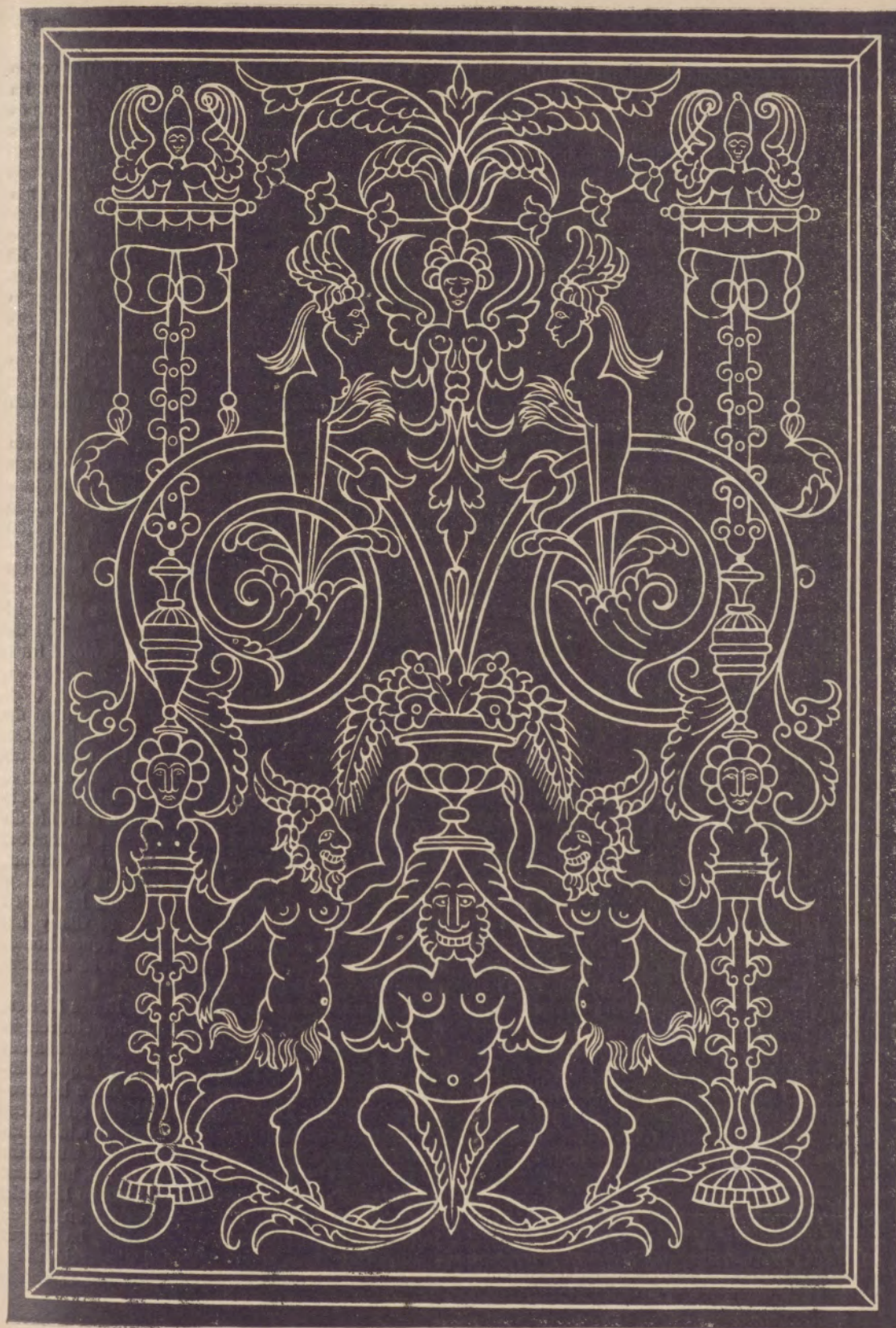
Mes no valen, tam-

[22] GRÀFICH D'UNA ENQUADERNACIÓ TORV
(Biblioteca particular de Mr. Gruel, de París)

[23] GRÀFICH D'UNA ENQUADERNACIÓ D'ESTIL GROLIER
(Biblioteca Imperial de Viena)

[24] GRÁFICH D'UNA ENQUADERNACIÓ ALDINA-GROTESÇA
(Biblioteca Imperial de Viena)

poch, gayre cosa més com a llegidors els qui, llegint sense preparació ni discerniment tot allò que l'atzar els posa a la vista, procedeixen com vers bibliogolafres, per als quals es sempre una gran sort que la llur intemperancia's tradueixi en un pedantisme ridícol y no els faci caure en follies semblants a les del cavaller manxech.

Tot en el món té els seus perills, certament. Y en l'amor als llibres, com en tota altra amor, deu presidir el seny si's vol que aquella no esdevingui infructuosa. Retrauré a aquest propòsit la dita d'un crítich modern: «Deixem que alguns s'exaltin en admiracions extremades que se'n pugen al cap y que tenen quelcom d'ubriaguesa: jo no sé d'altre plaer més divinal que el d'una admiració neta, concreta y sentida» (1). Així devia pensar també el nostre Bernat Metge, quan confessava que en la seva joventut, això és, «en temps que ell amava», solia molt delectar-se en les obres del mestre d'amor Ovidi; essent presumible que més endavant donà la preferència al Petrarca, «poeta laureat», per les obres del qual diu que sentia singular afeció (2). Tant l'autor del *Somni* com el seu reyal amich En Joan I, degueren ésser grandíssims llegidors; el rey sembla que sentia una marcada predilecció pels llibres d'història: Titus Livi, Justí, Plutarch, Suetoni, Paulo Orosio, Valeri Màxim, y les *Cròniques* y compilacions historials més conegudes del seu temps (3); el secretari hi feya entrar, ademés, els poetes llatins: Virgili, Sèneca, Horaci, Lucà, Staci, Juvenal y molts altres, els quals li eren tan familiars que, segons la dita propia, parlar-li d'ells «valia tant com empenyer ab la mà la nau qui ha bon vent» (4). Y la composició del *Somni* revela, en efecte, una coneixença ben aprofitada de tots els autors posats a contribució. La fórmula, donchs, es sempre la mateixa: Llegir, llegir reposadament, y sobretot rellegir.

Per això, tornant a l'obra cabdal de Cervantes, jo crech que de veritables y conscients amadors en té més poch de lo que sembla. Passem perquè molta gent haurà llegit el *Don Quixote* una sola vegada, acabant-lo o no acabant-lo, comprenent-lo o no. Mes aquells que l'han comprès, que l'han viscut llegint-lo, y que, havent-lo rellegit, se l'han sentit com incorporat al propi ésser moral, aquests, senyors meus, aquests deuen sumar relativament molt poch. Emperò ells són els que han estès la fama del *Quixote*. Són els cervantistes, que en Givanel vol que sien dits cervantòfils. Cervantistes o cervantòfils, entengui's que sols puch aquí referir-me als qui del llibre immortal n'han copsat l'esperit, encara que no n'hagin ben apresat la lletra.

Y en això ja som allà hont jo volia portar-vos, o sia a fer-vos admetre que la nostra Catalunya ha pogut comprendre y estimar el *Quixote*, lo que és essencial del *Quixote*, tant com el poble que més hagi pogut estimar y comprendre aquest llibre sense parella. Nosaltres ho som molt de Quixots, mes també som molt Sanxo-Panxes: passem de lo un a lo altre sense quasi adonar-nos en; la nostra història ens apareix com un seguit de fluctuacions entre aquelles dues maneres de considerar la vida. El nostre seny, quan realment en tenim, no es sinó resultat de la confusió d'aquelles dues tendències, o escayença d'un punt en el qual les dues forces s'anulen. Per això no hem arribat a ésser tot lo idealistes que mereixia el nostre llevat grech, ni hem tampoch caygut en lo que de nosaltres semblava reclamar el llevat fenici: som, a mitges, l'una cosa y l'altra.

Don Quixote és la viva representació d'aquesta lluita sorda, terrible, que s'enduu bocins de cor y tortura l'ànima als qui senten una forta desproporció entre les llurs aspiracions y els llurs medis humans de realisar-les. Són molts, més dels que sembla, en la nostra terra els qui, d'acord ab Diderot, deuen opinar que Don Quixot y en Sanxo no són bons sinó anant junts y que separatament no valen res. Diderot fou el primer, crech jo, que hi vegé just en quant al significat transcendental de l'obra de Cervantes; y el llibre que el filòsof francès escrigué de *Jacques le fataliste et son maître* és, ademés d'una de les primeres imitacions del *Quixote*, una insistència sobre el seu mateix punt de vista. Sinó que Cervantes, com a bon cristià, era una ànima exquisidament bona; y el seu llibre, ab tot y la ironia que l'informa de l'un cap a l'altre, resulta el més consolador, el més optimista dels llibres eixits de pensa humana. Perquè la ironia ab que el savi, quan és un home realment bondadós, contempla les injustícies de què es víctima, veu que sempre arriba tard a tots els convits y troba tancades als seus mereixements les portes fàcilment accessibles als llagoters servils y als audaciosos, es una ironia sense fel; y aquest home, quan més s'excedeix, se limita a dir-se interiorment: «També jo duya aquí quelcom...»

Vaig a terminar. L'Academia de Bones Lletres, que representa a Catalunya la Seu d'aquella religió que us deya, està de festa avuy per l'entrada del senyor Joan Givanel y Mas, qui deurà d'aquí endavant oficiar en l'ara que tenim aixecada a la devoció cervantina. De sacerdots gelosos en aquest mateix ministeri no li n'han mancat may a la nostra Confraria: els Cortejón, els Bonsoms, que tan sovint ha retret en el seu discurs el Sr. Givanel, han estat y són orgull d'aquesta casa; y ells, ab en Leopold Rius, ab en Pi y Molist, y abans ab en López Fabra y ab altres encara d'anteriors, ha vingut sempre Catalunya retent tribut d'admiració a l'insigne fill d'Alcalà d'Henares, per a qui el nostre

(1) Sainte-Beuve, *Causeries du Lundi*; XV, 380.

(2) *Les obres d'en Bernat Metge* (Barcelona, 1910); Valler, 8 y 21.

(3) Rubió y Lluch, *Documents per l'història de la cultura mig-eva* (Barcelona, 1903); I, 307, 327, 330, 334 y 373.

(4) *Les obres d'en Bernat Metge*; *Somni*, 738.

país era també un objecte d'amor. Estich segur que el Sr. Givanel farà honor als seus predecessors cervantistes; y'm fio per a dir això en les seves mateixes obres.

El nostre novell company ha estudiat Cervantes concienzosamente, y ha escrit sobre Cervantes importants monografies, d'entre les quals deu ésser especialment citada la que té per títol: *Comentarios al cap. LXI de la segunda parte del «Don Quijote»*. La seva erudició, irradiant entorn del nucli constituït pel celebrat llibre, s'ha fixat en la producció cavalleresca castellana del segle XVI, y, d'una manera general, en tota la literatura novelística d'aquell període. Les lletres catalanes també li deuen un interessantíssim estudi del nostre llibre famós del *Tirant lo Blanch*; havent, per últim, posat de manifest els seus grandíssims coneixements bibliogràfics y el valer de la seva crítica, en aquell monumental *Catàleg* de la col·lecció cervantina que l'il·lustre patrici D. Isidre Bonsoms y Sicart cedí generosament a la Biblioteca de Catalunya. Tots aquests mèrits que duu contrets el Sr. Givanel, als quals podem desde ara afegir el discurs que acaba de llegir-nos, fan que la Reyal Acadèmia de Bones Lletres estigui d'enhonorar per l'adquisició d'aquest estimabilíssim company, al qui m'es plaent donar en nom de tots la més coral benvinguda. »

Mots plaents y desplaents

BATEJADA ab aquest títol el senyor Miquel Poal Aregall ha publicat una plaqueta (Barcelona, edició *La Revista*, 1916), contenint CLXIV pensaments sobre les dones; materia respecte de la qual nosaltres hem de declarar-nos incompetents. Perquè, ¿qui és que pot, sense petulancia, vantar-se de conèixer les dones? El senyor Poal, als seus vint-y-dos anys (edat que ens consta té), ha cregut que podia parlar de les dones com un home gran; y ha escrit en el llibre que ens ocupa un enfilall de badomeríes.

Y una altra badomeria que ha comès el senyor Poal ha estat donar-se per aludit de la nota intitulada *Precocitat*, publicada per BIBLIOFILIA (1), en venjança de la qual ens ha enviat un exemplar del seu llibre de referència, ab la següent dedicatòria autògrafa:

«Ofrena del «jove» escriptor del noucents i flamant apostol del feminisme en la nostra terra, al erudit enquadernador vuitcentista i veterà col·leccionista D. Ramon Miquel i Planas, parent no de sang, sino de temperament amb Teresa de Jesus, l'Alta Doctora il·luminada. Pietosament. MIQUEL POAL AREGALL.»

Decididament, no tindrem altre remey que

(1) Volum present, columna 128.

procurar fer les paus ab el jove feminista del noucents. Perquè si no, pobres de nosaltres! Déu ens guardi d'un ironista de la seva força!

L'elogi oficial

A coneixiem en literatura l'elogi pòstum, propi de la necrologia, del qual resten insuperables mostres que no cal esmentar aquí. També l'elogi acadèmic ens era conegut, diferent d'aquell en què es aplicable als vivents, quan són objecte d'una distinció purament honorífica. Mes, en quant a l'elogi oficial, sabíem ben poca cosa: el *quedando satisfecho del celo*, etc. ab què de reyal ordre es admesa en la *Gaceta* la dimissió dels ministres de la Corona, constituïa el model més acreditat.

Com se veu, l'elogi oficial no havia assolit encara les honors de genre literari perfect; permaneixia en estat rudimentari. Mes, desde ara, ja no podrà dir-se així, havent estat nosaltres, els catalans, els que hem tingut la sort de veure florir a casa nostra l'elogi oficial en tota la seva exuberant esplendidesa.

Diu el *Report del Consell Permanent de la Mancomunitat de Catalunya*, de 15 de novembre de 1917:

«Una remarcable col·laboració ens ha permès continuar, amb l'eficàcia i bon zel que revelen les dades que segueixen, l'obra d'Instrucció Pública a què veníem referint-nos en Reports anteriors. N'Eugeni d'Ors, que en aquests darrers anys ha trasbalsat, feridor, renovador, però constructiu, amb llibres, amb monografies, amb articles, amb conferències i altres armes d'acció immediata o d'acció lenta però eficaç, la nostra intel·lectualitat, aguditzant-ne la sensibilitat i despertant arreu inquietuds i curiositats inèdites, N'Eugeni d'Ors, prestigi indiscutible de la nostra terra, iniciador o col·laborador de tota obra cultural entre nosaltres i missatger, lluny de casa, dels nostres dalers o aportador als nostres cenacles de les llunyanes palpitations de fora, s'ha encarregat, com conseqüència de les oposicions convocades d'acord amb les bases indicades en l'anterior Report, de la Direcció del servei d'Instrucció pública de la Mancomunitat de Catalunya.»

Aquest document, interessant per les raons abans dites, mereixia ésser divulgat. Y d'això se n'han encarregat, com era natural, els periòdics: fou reproduït per *La Veu de Catalunya*, de la qual és redactor el senyor Ors; ho fou després pels *Quadrerns d'Estudi*, que dirigeix el senyor Ors; y suposem que també deuen haver-lo publicat alguns dels periòdics forans que tenen per inspirador al senyor Ors.

BIBLIOFILIA, d'una manera igualment entusiasta y espontània, s'ha complagut ara mateix en reproduir l'elogi oficial del senyor Ors. Emperò hem de fer constar que, aquesta vegada, el senyor Ors no hi ha tingut cap intervenció.

Retalls per a conservar

EM anat, a través dels anys, reunint retalls de periòdics i revistes, fins a formar una col·lecció que resulta força més instructiva de lo que alguns podrien creure. Els nostres llegidors tindran ocasió de comprovar això que diem en els dos fragments que reproduïm tot seguit:

TELEGRAMA DE BILBAO (1)

«Bilbao. Fermentació. Admirable ciutat... Forts diaris. Directors tenen vint, trenta anys. Grans moviments dirigits polítics també molt joves. Biskaitarres llegeixen i entenen català. Lliberals (meravella!) són lliberals. En escoles primàries, exposicions refinada pintura. *Alcaldes i tinentes d'alcalde llegeixen Benplantada...* — XENIUS.»

PARLA MR. ENRICH BERGSON, EXCUSANT-SE (2)

«Y es que una pretensió pot no aparentar excessiva, quan encara lo indiscret de la demanda ve atemperat per lo indecís del resultat. Mes, des del punt que aquella ha obtingut el benefici de la vostra indulgència, s'interroga ella mateixa respecte la seva legitimitat, y el dubte que anava dirigit a l'efecte reflueix sobre la causa.»

El periodisme, ¿es un sacerdocí?

INDUBTABLEMENT ho es. Emperò sempre y quan sia exercit d'una manera absolutament oposada a la mostra que presentem a continuació, extreta de *La Tribuna* de Barcelona, edició corresponent al dia 12 de juliol de 1917. Se tracta, com podrà veure's, d'una insidiosa censura a l'ex-president de l'Ateneu, Don Joseph Marí Roca y Heras; personalitat que considerem digna de tots els nostres respectes y a qui endrecem la nostra felicitació per haver merescut un agravi que tanta honor li fa.

«UN PRESIDENTE

El Ateneo Barcelonés ha tenido el buen acierto de elegir presidente a don Miguel Santos Oliver.

Vuelve, pues, el Ateneo a tener un presidente digno de su glorioso pasado. No decimos presente, porque desde hace algunos años el Ateneo es una Sociedad más sin eficacia en la vida intelectual de Barcelona. «Aquello» es un Casino muy triste, bastante mal alumbrado, con mueblario pingoso, un jardín hermosísimo, una escalera de mayor capacidad que el salón de actos, una peluquería sin reloj, unos tocadores sin cepillos y una biblioteca en la que faltan centenares de obras nuevas.

Es de esperar que el insigne publicista don Miguel Santos Oliver removerá el Ateneo y le imprimirá el carácter cultural que tuviera en una época que, si había más sabios y

más hombres de mérito que ahora, en cambio eran menos pretensiosos y más fecundos que los que hoy alternan a fuerza de gritar que son los mejores.

El señor Oliver se hará cargo de que un presidente de Ateneo ha de hacer algo más que pasar por sus salones erguido o tieso como un palo, echar miradas severas a los socios, como si éstos fueran chiquillos de una escuela y aquél el domine; ahorrar luz, tinta y cuartillas y cerrar el local a las doce de la noche para que el Ateneo dé ejemplo de sanas y morigeradas costumbres. — UGOLINO.»

Y lo més trist es que el periodista que ha escrit això no ha fet en sa vida sinó coses per l'estil. ¡Quina existència més inútil y més torturada pels remordiments!

Un trist moment

CONTRARIAMENT a lo que s'empenyen en fer-nos veure alguns esperits excessivament enamorats de la darrera fórmula del nostre catalanisme, es lo cert que Catalunya passa en aquests moments per una terrible crisi espiritual. Desacreditats als ulls de la generació novella els valors encara efectius (diguin lo que vulguin els *noucentistes*) dels nostres artistes y escriptors que ahir foren consagrats unànimement y dels quals ja avuy se renega, — sense emperò que els nostres *maximalistes* hagin atinat a suplir-los, ni molt menys, per valors equivalents, — ens trobem en plena revolució ideològica; emperò en revolució que es ja una veritable anarquia, y que, si no aconseguim fer prevaldre el seny en els que desde abaix empenyen, acabarà posant en perill l'edifici que els homes de la Renaixença havien conseguit apuntalar y que unes quantes generacions de treballadors desinteressats y entusiastes anaven posant en condicions de recuperar l'antich prestigi.

Les impaciències dels darrerament vinguts han cuydat comprometre, com diem, la magna obra reconstructora de Catalunya. De cap manera no voldríem que's vegés en les nostres paraules un anatema global contra tot lo que representa aquest món que ara puja y que hem convingut en anomenar dels *joves*. Creyem, per lo contrari, que les intencions d'aquests són tan altes com les dels que els precediren en la gran obra; mes, al nostre entendre, s'han errat en els procediments. O sinó, que ho diguin els resultats fins ara visibles.

En literatura, estem totalment desorientats. No som nosaltres els primers que donem la veu d'alarma contra aquestes corrents de *snobisme* que han fet de la nostra producció literaria en els darrers temps una cosa falsa del tot y mancada de contingut real (1). Les estranyeses més ridícoles semblen atraure's l'aplaudiment d'una colla d'iniciats; les

(1) De *La Veu de Catalunya*; n.º 5643, de 20 janer 1915.
(2) En el seu *Discurs* d'entrada a l'Acadèmia Francesa, en 24 janer 1918.

(1) Cfr. els articles de BIBL., I, 531 y II, 143.

quals emperò no interessien ni poden interessar a ningú, fora dels cenacles que veuen produir aytals flors exòtiques, mancades de color y de perfum.

En art passa també una cosa per l'estil. Totes les extravagancies de forma y de color se fan visibles en les nostres exposicions de pintors novells. Y s'ha creat fins una filosofia especial, que alguns crítics, guanyats a les mateixes tendències estrambòticament renovadores, pretenen aplicar seriament a l'examen de la producció artística de la darrera hora. Emperò tot plegat, a l'esperit de l'espectador serà, li fa l'efecte desconcertant de què's tracta de coses que no van per a ell; y els iniciats han de bastar-se en la tasca alternativa de produir y aplaudir-se entre ells mateixos.

Això que està passant a Catalunya tingué, ja fa molts anys, els seus precedents fora d'aquí. Volem traduir un paràgraf escrit en 1833, a París, per un crítich famós; y podrà veure's l'analogia de lo que aleshores passava a França ab lo que ara s'esdevé entre nosaltres:

«S'es formada, fa dos o tres anys, una comunió de pintors joves, d'escultors y de poetes, alguns dels quals anuncien un mèrit indiscutible, emperò que conlien bon troç massa en els aventatges de l'associació y del camaradatge en matèries d'art. Ha resultat d'això en alguns una mena d'acontenament prematur, un menyspreu del gran públich, formes estranyes y amanerades que no són compreses fora del cercle, y, per dir-ho així, una manera d'argot masònich que moltes vegades fa traïció al llur propi pensament.» (1)

No es d'estranyar que, en presència d'això, hagin tractat de fer sentir la seva veu alguns crítics ben intencionats y alguns dels mateixos que, a just títol podien reclamar per la llur experiència el dret d'alligonar els neòfits y d'aconsellar-los respecte del veritable camí a seguir. Mes els joves no els han volgut escoltar; y se'n han desentès depressa, pronunciant contra aquells l'anatema hilarant de *vells*, com si l'ésser vell o jove fos una qualitat intrínseca en lloch d'una cosa merament circumstancial. També aquesta topada y consegüent confusió entre els lluytadors de darrera hora y els crítics que tracten d'endegar el moviment, ha estat descrita pel mateix autor citat més amunt:

«En un semblant estat d'incoherència, la crítica hi té feyna de debò; aquesta s'escarraça, s'imposa; a pretext de donar l'alerta a dreta o a esquerra, ella mateixa augmenta per moments el tumulte; predica a favor del seu sant; abomina, exalta; parla a altes veus sense saber moltes vegades què dir... Aquest es tot un costat de la crítica actual, de la crítica dolenta; emperò ademés d'aquesta, enfront o barrejada ab l'altra, hi ha la crítica bona, la dels esperits justos, subtils, poch disposats a entusiasmar-se, nodrits d'estudis comparatius, dotats de

més o menys verbositat o d'ànima, y disposats a escriure els llurs judicis quasi en la mateixa proporció ab què els senten.» (1)

També hem de dir que aquesta bona crítica ha tractat d'existir entre nosaltres; emperò no ha estat escoltada. Perquè, com no pot menys de succeir sempre que's produeixen circumstancies com les apuntades, la nova generació d'artistes y literats ha caygut en la necessitat de tenir els seus representants propis, els seus caps d'escola, dels quals no hauria sabut prescindir, y que ha degut forjar-se a sa manera, improvisant-los ràpidament y enlayrant-los tan amunt com li ha estat possible. Y aleshores, aquests definidors, conscients de què la llur força resideix únicament en aquella il·lusió d'eficàcia, han cercat mantenir l'equívoc, creant un patró nou per a la valoració de la obra d'art, gracies a lo qual les produccions genialíssimes pululen com els bolets. Y la mascarada alegre y despreocupada ha anat continuant, fins al punt de què ja es ocasió de preguntar aquí, entre nosaltres, si veritablement hi ha algú que s'hi entengui.

Y heus-aquí ara el perill a què ens exposa aquesta trista situació que ha degut preocupar a tots els que, serenament, s'han empenyat en no deixar-se arrastrar per la bogeria general. El perill està en que poden venir per a Catalunya moments molt difícils, com ho són ja els actuals, per a tot el món; el tremp de l'ànima catalana serà aleshores posat a dura prova. Si els nostres valors espirituals actuen dispersos, contraposats, anul·lant-se entre ells en la confusió de principis y de doctrines fantasiosos y totalment mancats de virtualitat, ¿podrem resistir la prova? ¿Sortirà triomfant Catalunya després d'aquesta crisi mundial? Heus-aquí el problema. Convindria que el meditessin tant els vells com els joves. Emperò, sobretot, aquests darrers.

Marques d'impressor

EMPRE que'l llibre ha estat tingut per una manifestació noble, mereixedora d'ésser tractada senyorívolament y respectuosa, l'art s'hi es acomodat com en terreny propici, y la bellesa material ha vingut a afegir-se a la excelsitud dels fruïts espirituals de què'l llibre s'era fet digne receptacle. En aquestes condicions el llibre ofereix a l'ull expert del bibliòfil mil cayres admirables: el llibre es aleshores una obra d'art complexa, en què la bellesa devé sensible en innombrables detalls, que s'escapen a la consideració del profà, emperò que són la subtil delectança del coneixedor. Pochs, entre'l comú de la gent, sospiten les infinites bel·leses que poden reunir-se en un llibre ben fet!

Fixant-nos ara mateix en un detall, ¿qui diria lo

(1) Sainte-Beuve, *Premiers Lundis*, II, 181.

(1) Sainte-Beuve, *Premiers Lundis*, II, 202.

diffícil que es, per a un impressor enamorat del seu ofici, el triar-se una marca adequada, per a imposar-la a faysó d'estendart en la plana colofonal dels volums estampats en la seva oficina? Si el bibliòfil procura adoptar un ex-libris que sintetisi les seves predileccions o la seva manera de comprendre els llibres, l'impressor pot y deu igualment donar a la seva marca un aspecte original que tradueixi algunes de les característiques de l'obrador gràfic que farà perdurar el seu nom enllà dels segles. Y pensar que encara hi ha impressors que semblen haver-se oblidat de que els llibres hauran de sobreviure'ls y seran els eternals pregoners de la llur mala traça o deixadesa tipogràfica!

Mes avuy ens plau presentar un floret de marques catalanes modernes, que revelen com el gust dels nostres impressors va manifestant-se ja, proveint-se alguns d'ells de distintius tipogràfics susceptibles d'afegir una petita nota d'art als llibres que donen a llum.

Heus-aquí la llista de les marques reproduïdes, ab els noms dels artistes a qui són degudes:

312 a; de N'Octavi Viader, de Sant Feliu de Guíxols, dibuixada per *Eudalt Canibell*.

312 b; d'En Jeroni Portavella, de Vich; pel mateix *Canibell*.

312 c; d'En Francesch Sugrañes, de Tarragona; per *Canibell*.

312 d; d'En Joan Oliva, de Vilanova; per *Apeles Mestres*.

312 e; d'En Fidel Giró, de Barcelona; per *Joaquim Figuerola*.

312 f; d'En Josep Thomas, de Barcelona; per *Alexandre de Riquer*.

312 g; de Ramon Germans y Nebot, de Vendrell; per *Lluís Bracons*.

312 h; de N'Oliva de Vilanova, de Barcelona; per *Victor Oliva*.

312 i; d'En Nicolau Poncell, d'Igualada; per *Joaquim Renart*.

312 j; de «La Acadèmica», de Barcelona, per *Canibell*.

312 k; d'En Francesch Sugrañes, de Tarragona; per *Canibell*.

312 l; del mateix; pel mateix artista.

312 m; de «La Acadèmica», de Barcelona; per *Canibell*.

312 n; de Viuda Vidiella y Pau Casas, de Reus; per *Francesch Font de Rubinat*.

312 o; d'En Francesch Sugrañes, de Tarragona; per *Canibell*.

312 p; de «L'Avenç», de Barcelona; per *Joaquim Figuerola*.

312 q; de la «Imprenta Elzeviriana», de Barcelona; per *Canibell*.

312 r; d'En Fidel Giró, de Barcelona; per *Josep Triadó*.

312 s; d'En Francesch Sugrañes, de Tarragona; per *Canibell*.

312 t; de la «Imprenta Elzeviriana», de Barcelona; per *Canibell*.

312 u; d'En Josep Tatjé, d'Arenys de Mar; per *Marian Castells*.

312 v; de «La Acadèmica», de Barcelona, per *Canibell*.

312 x; d'En Francesch Sugrañes, de Tarragona; per *Canibell*.

312 y; de N'Eduard Castells, de Valls; per *Canibell*.

No'ns sabríem estar de recomanar ab gran insistència a tots els impressors catalans el bon exemple de llurs col·legues que figuren en la llista precedent.

Diàlegs de llibres

DIÀLEG PRIMER

L BIBLIÒFIL. — Endavant...! Oh, mon vell amich! No'm pensava pas que fóssiu vós... Quin honor es per a mi la vostra visita! Feu-me el favor de seure, senyor Marquès de...

EL MARQUÈS. — Res de senyor y res de Marquès! Deixeu-vos de tractaments. El que avuy ve a veure-us es el vostre amich d'altre temps, el company d'estudis y de gatzara jovenívola, de qui heu estat allunyat tants anys, y el qual ve a fer-vos nova fermança de la seva amistat que ha guardat sempre amorosament, com un preuat tresor, en el fons de la seva ànima. Sí, mon car amich! Soch el mateix company vostre de trenta anys enrerà; y això per damunt del títol nobiliari ab què'm veyeu investit y del qual no vinch pas a fer vana ostentació als vostres ulls... Sé, per altra part, que res d'això no podria enlluernar-vos, posat que, segons contem, heu renunciat ja fa temps al tracte social y viviu, en certa manera, com un solitari.

EL BIBLIÒFIL. — No tant! no tant! Rebo ab molta freqüència la visita d'alguns amichs que comparteixen les meves aficions, y als quals de quan en quan vaig a veure, passant llargues estones de conversa ab ells.

EL MARQUÈS. — M'hauré de plànyer, si és així, de no haver tractat ab uns d'invocar els meus drets a ésser també un d'aquests amichs... jo que, de segur, ho soch vostre desde fa molts més anys.

EL BIBLIÒFIL. — Certament es com dieu. Emperò quan haguérem acabat vós y jo els nostres estudis, va seguir cada hu una ruta molt diferent. Vós, dedicat al comerç, assolint depressa un gran nom entre la gent de negocis, y per fi, segons veig un títol honorable, que jo reputo merescudíssim... Comprench molt bé que les vostres fatleres hagin estat tot aquest temps molt dissemblants de les meves, de les que no'm puch pas queixar, ab tot, perquè els soch deutor de les millors hores del meu viure.

EL MARQUÈS. — Sí! Ja sé la vostra gran afició

312 a

312 b

312 e

312 c

312 d

312 h

312 f

312 g

312 i

312 j

312 k

312 l

312 m

312 n

312 o

312 p

312 q

312 r

312 s

312 t

BARCELONA

312 u

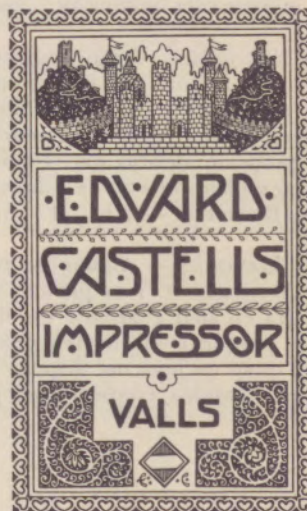
312 v

312 x

312 y

MARQUES MODERNES D'IMPRESSORS CATALANS

als llibres. L'he oïda ponderar repetidament y fins, alguna vegada — us ho diré ab franquesa d'amich — criticar-la per excessiva, com si's tractés d'una petita mania inofensiva. Mes, jo trobo aquesta afició vostra respectabilíssima y fins lloable en el fons. Perquè jo també l'he sentida, encara que no tan intensa com vós, aquesta amor als llibres..

EL BIBLIÒFIL. — ¿De comptes corrents?

EL MARQUÈS. — De literatural! Vull dir: de lectura amena y instructiva: noveles, histories, narracions de viatges... Y també obres de ciencia... No pas de ciencia pura, es clar! sinó de ciències usals, pràctiques... ja m'enteneu!

EL BIBLIÒFIL. — Voleu dir llibres de ciències... positives, aplicades al negoci, a la industria, a la banca...

EL MARQUÈS. — Exactament! Un home com jo, entregat a la febre de les grans empreses, ha de conciliar sempre lo útil ab lo agradable. Y es, de segur, gracies al meu gust per l'estudi, que he pogut arribar hont soch, passant al davant d'alguns competidors meus... vull dir comerciants del meu ram, que encara no han pogut obtenir la distinció de...

EL BIBLIÒFIL. — Sí, sí! no oblidó que sou Marquès: Marquès de... de...

EL MARQUÈS. — De la Font del Lleó.

EL BIBLIÒFIL. — Just! Hò acabo de llegir en la targeta que m'havau feta passar abans d'entrar; emperò no recordava el lloch en aquest moment. Marquès de la Font del Lleó!

EL MARQUÈS. — Es un marquesat de nova creació, constituït per una antiga hisenda familiar. ¡Ja la veureu! Y dich que la veureu, perquè es allà mateix hont estich acabant de fer construí el meu modest palau... diguem-ne palau; emperò que serà a casa vostra, ja que la poso desde ara a la vostra disposició.

EL BIBLIÒFIL. — Gracies! Mes, no sé pas si'm serà possible anar a veure-us gayre sovint... Tal vegada les vostres relacions se'n ressentirien. Me refereixo a aquells dels vostres amichs que consideren els aficionats als llibres com uns éssers tocats d'una monomania inofensiva... encara que respectable.

EL MARQUÈS. — Y tan respectable! Per aytal la tinch, fins al punt que he destinat a llibreria una de les millors sales del meu palau en construcció. Y al decidir avuy venir-vos a veure, no ha estat pas sense propòsit: desitjo que vulgueu servir-me de conseller en l'adquisició de llibres.

EL BIBLIÒFIL. — Ah! ¿Es que encara no'n teniu?

EL MARQUÈS. — Alguns ne tinch; emperò no gayres, francament. Y es que may no he posada una gran cura en anar guardant els llibres que llegia: els uns perquè me'ls havien deixat; y els altres, perquè quan un hom no disposa d'un lloch apropiat per a tenir-los, també acaben per perdre's, can-

sats de rodar. Mes, ara que hi haurà, en el meu novell casal, una bona sala per a biblioteca...

EL BIBLIÒFIL. — Potser vos resultarà excessiva una tan gran sala, per a tan pocs llibres.

EL MARQUÈS. — Ja us he dit que'm proposava comprar-ne més. Desitjo tenir molts llibres; perquè ja es sabut que sense la cultura un home no es res, per molt Marquès que sigui.

EL BIBLIÒFIL. — Mes, no us serviran pas de gran cosa els llibres, si no els llegiu. Lo millor que podríeu fer, fóra, tal com se conta d'un cert aspirant a bibliòfil, omplir els vostres armaris ab tions de fusta faysonats en forma de llocs de llibre y degudament retolats. Arribaríeu, d'aquesta manera, a posseir una biblioteca ideal, sense gran despesa.

EL MARQUÈS. — Perdoneu! Jo no tracto d'enganyar a ningú ni, per altra part, he de reparar en la despesa. Puch comprar llibres al preu que sigui. Y desitjo posseir-ne molts. Y com que també entra en els meus propòsits anar-los llegint, vull tenir ab preferència llibres triats, lo que vosaltres bibliòfils anomenau *bons llibres*. Y es en això precisament que m'han d'ésser utilíssimes les vostres llums: ¿com se coneix quan un llibre es bo? Perquè, com compendreu, voldria trobar-me previngut, y evitar que, si pago algun llibre per bo, no'm resulti després un rebuig de llibreria. Únicament la vostra experiència pot servir-me per al cas: per això desitjo tenir posada la meua confiança en vós.

EL BIBLIÒFIL. — Mal encàrrech es aquest! En materia de llibres hi ha per endavant el gust. Y, fins aquí, no he tingut encara ocasió de conèixer el vostre.

EL MARQUÈS. — El meu gust es eclèctic; o, millor dit, com si no'n tingués cap. En això, si voleu, hi ha una gran aventatge per a vós y per a mi: no tenint preferencies de cap classe, ja està dit que el meu gust sabrà aplicar-se a qualsevol mena de llibres, mentre se tracti de bons llibres, com se comprèn.

EL BIBLIÒFIL. — Bons llibres...! ¿Voldreu exclusivament obres de religió, llibres degudament aprovats per l'autoritat eclesiàstica, en una paraula, llibres morals. ?

EL MARQUÈS. — Home, tampoch tant! Les meves opinions, tant en política com en religió, són les de la més gran tolerancia. Això vol dir que, al parlar de bons llibres, me refereixo, més que al text, al llibre en sí: vull dir que els meus llibres han d'ésser, en lo possible, llibres de prev, edicions rares. Vull, per a dir-vos-ho clar, ésser bibliòfil com vós, encara que no tant com vós...

EL BIBLIÒFIL. — Ja us entench: voleu dir, sense arribar a la mania. Me sembla que no sereu may bibliòfil...! Deixeu-me dir: L'amor als llibres no'm sembla pas una cosa comprensible separatament de l'amor a les lletres. Aquella ve d'aquesta, emperò no necessariament: solament n'es el resultat en el cas més favorable. Si'm permeteu que per un

moment vos parli de mi mateix, vos faré la historia del meu cas. No sé si això podrà interessar-vos.

EL MARQUÈS. — Ja ho crech que sí! He vingut avuy a la vostra casa decidit a iniciar-me en els secrets de la bibliofilia.

EL BIBLIÒFIL. — No hi ha cap secret, amich meu! Com podreu recordar, el meu pare era un modest enquadernador que tenia el seu establiment en la ciutat vella: fa d'això una quarentena d'anys. Jo era aleshores un adolescent tímid, malaltic i curt-de-vista, sobretot curt-de-vista, molt curt de vista. Insisteixo sobre aquestes particularitats físiques perquè les hi atribueixo una importància determinant.

EL MARQUÈS. — ¿De manera que s'ha d'ésser mïop y candidat a tísich per a devenir bibliòfil? Si es així, renuncio.

EL BIBLIÒFIL. — Tingueu paciència; y no oblideu que us conto un cas, sense pretendre fer-ne una lley. Y de mi us diré que, si quan tenia divuyt o vint anys hagués tingut aficions deportives (que la meua salut no m'hauria tolerades), no'm fóra entregat probablement ab tan insaciable afany a la lectura; y, si hagués disposat d'unes millors facultats visives, hauria trobat en el passeig, en el teatre y en tota lley d'espectacles atractius suficients per a distreure'm en gran part de la meua passió predilecta. Sí! Jo llegia aleshores sense parar may, de dia y de nit, jorns feyners y de festa, sense discernir de materies, donant expansió plena al meu instint de curiositat. ¿Llibres? En tenia a ma disposició tants com en volia: els de tots els clients del meu pare, durant el temps, naturalment limitat, que requeria el proveir-los d'enquadernacions de tela, de mitja-pell o de pell sencera, segons la mostra que el client proporcionava. Y això de la mostra representava encara un recurs per a mi: perquè quan no havia tingut temps d'enllestir la lectura de tal o qual volum, si's tractava d'una obra en curs de publicació, sempre'm quedava l'esperança d'acabar-lo de llegir quan vingués el tomo immediat y l'anterior hagués de servir-li de mostra. D'aquesta manera vaig realisar, en l'espai de vuyt o deu anys, tota mena de lectures, sobre historia, literatura, belles arts, filosofia, matemàtiques, medecina... què sé jo! Si no vaig aleshores tornar me boig, fou, sens dubte, per un voler de Déu. Ell va dotar me de bon seny, y això pogué salvar-me d'un enft intelectual; cosa en veritat molt enutjosa, si val a judicar per alguns casos que n'he vist. Perquè els mateixos llibres que són bons per a uns llegidors poden encloure un greu perill per a d'altres: fins els tractats de mística són de desaconsellar en tractant-se de certs lectors fàcilment sugestionables o ab propensió a sentir defalliment en presència de determinades contrarietats del viure. A tot això, m'oblidava d'un detall: el meu pare, que'm destinava al comerç, havia tingut puntent fer-me ensenyar d'idiomes. Això, en realitat,

no va fer sinó augmentar les meves aptituds llegidores, y, ab les nocions de llaf de l'Institut, va permetre'm més endavant perfeccionar el meu gust o, si voleu, fer entrar el sentit de tria en el meu esperit. Aquest es, al meu entendre, el primer pas vers l'amor als llibres...

EL MARQUÈS. — Això això ja va interessant-me. Perquè lo que m'hauet explicat fins ara, no té gayre aplicació al desig que'm porta. Perquè jo, de jove, no havia tingut pas massa temps per a llegir. El meu pare, que volia procurar-me coneixences en el gran món, me proporcionà dejorn professors d'esgrima, d'equitació, de ball... Després va enviar-me una temporada a París... poch temps, emperò, perquè's va adonar tot seguit de què li gastava massa. Al tornar aquí, va donar-me medis per a que'm fes soci del Liceu, de l'Equestre, dels Caçadors...: sens dubte tenia ja el pressentiment de què el seu fill arribaria un dia a ésser títol. Les meves lectures daten principalment d'una temporada que tingut de romandre inactiu per causa d'un accident d'automòbil. Aleshores vaig llegir colleccions senceres de revistes de *sport*, y noveles: Ponson du Terrail, Paul de Koch, Luis de Val... ¿sabeu?, la qüestió era no avorrir me.

EL BIBLIÒFIL. — Si voleu ésser bibliòfil haureu de començar per desfer vos d'aquesta mala educació literaria. ¿Y no haveu llegit res més?

EL MARQUÈS. — He llegit també alguns clàssichs: Dumas, Pérez Galdós, Zola...

EL BIBLIÒFIL. — En efecte, són uns clàssichs. molt relatius.

EL MARQUÈS. — Estich més al corrent de literatura moderna: Gyp, Felipe Trigo, Alberto Insúa...; tot lo que bonament m'han anat deixant els amichs.

EL BIBLIÒFIL. — Ja's comprèn: són llibres que si s'extravien no's perd gran cosa.

EL MARQUÈS. — També he llegit Maeterlinck, D'Annunzio...; emperò, ab franquesa, no han pogut acabar d'interessar-me. Potser sigui el no estar hi avesat...

EL BIBLIÒFIL. — Y tot això... ¿ho haveu llegit en castellà, potser?

EL MARQUÈS. — Sí; perquè el francès y l'italià que jo sé no han pogut presumir may de literaris. M'han bastat, només, per a les relacions de *foyer* ab el personal de les companyies d'opereta estrangera; emperò, en passant d'aquí, ja resulten un poch insuficients. Mes, perdoneu me! Ara m'adono que vos he interromput en la vostra historia: érem allà, a l'iniciar-se les vostres aficions bibliofíliques.

EL BIBLIÒFIL. — Es cert. Vos deya que, en mig d'aquella insaciable biblio golafreia, me sobtà la necessitat de discernir. Fou quan començava a disposar d'algun medi per a adquirir llibres; y, es clar! no havia pas d'anar comprant aleshores totes les obres que havia llegit. Emperò, entre tantes, n'hi havia algunes la lectura de les quals m'havia

impressionat fonament. Y volguí tenir-les en exemplars propis, per tal de poder-les rellegir. Es d'aquell temps que daten els primers llibres de la meua col·lecció: un *Quijote*, una *Divina Commedia*, un *Gil Blas*, un *Dàfnis*, un *Decamerone*, un *Manon Lescaut*, y altres que fàcilment podria recordar donant només una ullada al meu catàleg. Mes, això no era encara bibliofilia propiament tal: m'interessava, sí, tenir el llibre, emperò m'era indiferent l'edició. Ni reparava tampoch en què fossin exemplars bibliogràficament complets desde la portada a la taula, ni en si el text n'era absolutament correcte, o sia ab garanties de fidelitat, cosa que també s'ha de tenir molt en compte, sobretot si's tracta d'edicions d'exportació, y quan són llibres susceptibles d'expurgament, que quasi bé ho són tots, quan dissenten de les opinions més vàlides en cada època.

EL MARQUÈS. — ¿Y com poguéreu adquirir els coneixements necessaris a tot això? Deu haver-hi algun tractat sobre la tria dels bons llibres, y això us degué servir.

EL BIBLIÒFIL. — No, sinó la coneixença ab persones enterades de tot lo relatiu a la literatura y als llibres en general.

EL MARQUÈS. — Ja us comprench: els llibrers...

EL BIBLIÒFIL. — Tot lo contrari: els bibliòfils. Jo vaig tenir la sort d'entrar aviat en relació ab un que tinch actualment pel millor dels meus amichs y a qui tothom considera com el més refinat dels bibliòfils de la nostra terra. Passat algun temps, d'acord ab una dotzena més d'aficionats als llibres, ens constituïrem en societat amigable, proposant-nos fer estampar edicions al nostre gust de llibres triats. D'aquesta manera, intervenint en les llurs converses, y oferint-se'm ocasió de veure, ara l'una, ara l'altra, les respectives biblioteques, vaig anar aprenent coses que, llevat d'ells, ningú no m'hauria pogut ensenyar. El meu aprenentatge ha estat lent, y continúa encara... perquè el títol de bibliòfil no és un títol que s'obtingui en cap Universitat, ni fóra capaç d'otorgar-lo el favor reyal; es un concepte només, una manera de dir...

EL MARQUÈS. — ¿Voldreu fer-me creure, tal volta, que de fet no existeixen els bibliòfils sinó com una opinió dels que no'n som?

EL BIBLIÒFIL. — Res d'això! Els bibliòfils, encara que no s'ho hagin anomenat, han existit en el món desde que hi ha hagut llibres. Segons Diodor de Sicília, fa tres mil anys que Sesostri, rey dels egipcis, havia ja reunit en son palau la primera biblioteca de què's té notícia, en el pòrtich d'accés a la qual eren esculpits aquests mots: «Remeys de l'ànima»; paraules en què el monarca susdit, no solament posà de manifest la gran estimació que li mereixien els llibres, sinó que ab elles formulà el més gran elogi que dels llibres s'hagi fet may. — També d'Alexandre el Gran, que regnà sobre els

macedonis en el segle iv abans de Jesucrist, ens reporta Plutarch la gran afecció que sentia pels llibres, especialment l'*Iliada* que, al dir d'ell, mereixia ésser estotjada en la més rica arquimesa que's trobà entre les despulles del vençut Dàrius. Y no es estrany, això, d'un príncep tan amant de les lletres, el qual se tenia per obligat ab son preceptor Aristòtil no menys que ab son propi pare, posat que si per aquest li era estat donat el viure, era deutor a aquell de saber ben usar de la vida. — Altre dels antichs amadors dels llibres fou el rey Ptolomeu, anomenat el Benèfich, de qui's conta que manllevà als atenenchs els manuscrits d'Esquil, de Sòfocles y d'Eurípides, els quals se retingué fraudulosament, retornant en lloch d'ells a Atenes sengles tresllats que féu fer de molt bella manera; mal exemple, així y tot, en què han pogut inspirar-se després innumbrables manllevedors de llibres, dels quals Déu vulgui mantenir nos allunyats, pels segles dels segles, amén. — De Cleopatra, célebre regina de l'Egipte, y causadora de la pèrdua del triumvir Antoni, podem també concloure que era molt gran amadora dels llibres, per quant se féu cedir pel romà la biblioteca de Pèrgam, en la qual hi havia dos cents mil volums. Rar esdeveniment fou aquest, tractant-se d'una dona, posat que les del seu sexe solen més plaure's de tenir ben proveït el tocador que la llibreria. — Lúculus, un dels més grans generals de Roma, fou igualment gran bibliòfil y, lo que més l'honorava, bibliòfil generós dels seus llibres. Havia portat aquests de Grecia y de l'Orient, en gran quantitat, y, més que en la possessió dels mateixos, se plavia en servir-se'n y permetent que se'n servissin sos amichs. Deixava oberta de bat a bat a tothom sa biblioteca, y en aquesta's reunien d'hàbit el homes més doctes y estudiosos, ab els quals Lúculus departia sovint, esmerçant en això de bon grat les hores que no tenia reclamades pels seus afers ordinaris. — No podria tampoch deixar de parlar-vos de Ciceró, un dels més grans homes que han existit y aquell del qual ha pogut dir-se que la veneració que ell inspira es sinònim de pur amor a les lletres per les lletres. Es aquest Ciceró qui afirma «que res no manca a la humana felicitat, per poch que un hom disposi d'un jardí a redós de la seva biblioteca». Ha escrit també ell mateix que «les lletres són nodriment de la joventesa y goig de la senectut, comuniquen esplendor a la prosperitat, procuren refugi aconhortador a l'infortuni, són recreació de la casa sense embarassar la, vetllen a les nits ab nosaltres y ens fan companyia quan anem de viatge y quan habitem lluny de ciutat». Altres dites vos podria encara retreure de Ciceró, les quals ometo per defugir major proximitat. — De Sèneca, el filòsof, vos diré solament la sentència que formulà sobre els llibres: «L'oci sense els llibres es una mena de mort, es com la sepultura d'un vivent.» — Julià, l'apòstata, emperador de Constantinoble, era així mateix un

apassionat dels llibres, havent fet gravar damunt la porta de sa biblioteca aquesta declaració: «Hi ha qui estima els cavalls, qui estima el ocells y qui les besties salvatgines; mes jo, desde menut, he estat pres d'un afany prodigiós de comprar y posseir llibres.» — Ja en plena Edat Mitja, abunden els bibliòfils en tots els països, entre les persones dels estaments més elevats: l'emperador Carlemany, el papa Silvestre II, figuren entre aquells; com també els humanistes y escriptors Petrarca y Boccaci. Emperò 'm cal parlar-vos expressament del bisbe Ricart de Bury: es ell l'autor del *Filobiblon*, que es un curiosíssim tractat, escrit en llatí, sobre l'amor y cura dels llibres; obra que podreu llegir, si us ve de gust, traduïda a la nostra llengua per art d'un dels millors prosistes catalans del nostre temps. — També es notoria la passió pels llibres que, en època més moderna, experimentaren el cardenal Bessarion, el rey d'Hongria Maties Corvinus, el poltich Maquiavel, el gran Richelieu, y també el cardenal Mazarino, que donà el seu nom a una de les biblioteques actuals de París. De tots aquests grans bibliòfils, com dels cèlebres Grolier y Maioli, y de molts altres, en podreu trobar ordenada relació en el llibre d'Albert Cim, publicat fa alguns anys, el qual no puch menys que recomanar vos.

EL MARQUÈS. — Miraré d'enterar-me'n; emperò veig que quasi tots, o potser tots, els noms que haver anat esmentant són d'estrangers. ¿Vol dir, potser, que el nostre país ha permanescut fins ara indiferent a l'afició dels llibres?

EL BIBLIÒFIL. — De cap manera! El nostre rey Pere III de Catalunya, IV d'Aragó, fou ja un gran recercador de llibres, en lo que l'ajudava el seu amic y conseller el Gran Mestre de Rodes, Joan Fernández d'Heredia. El rey encarregava llibres a París, y se'n feya donar pels seus amichs; y acabà per instituir en son mateix palau una oficina de copistes en la qual tenia a sou els més destres il·luminadors de llibres que pogué fer-se venir. Finalment, cedí la seva llibreria a Poblet, tenint cura abans de fer hi construir una biblioteca especialment destinada als seus llibres. — També es prou coneguda la gran afició als llibres y a l'estudi del nostre don Enrich de Villena, tingut en el seu temps per nigromàntich y els llibres del qual foren destruïts en bona part després de la seva mort; mes ell conseguí endolcir un poch, ab els seus llibres, les llargues hores d'amargor d'una existencia accidentada y no pas exempta de miseries. — El nostre cronista Mossèn Bernat Boades, que visqué com el Marquès de Villena en la primera meytat del segle xv, era, com se sab, molt aficionat als llibres, els d'història especialment, dels quals declara ab frase ingènua «que en tenia bons tresllats en la seva llibreria, la qual era prou bona y li costava molta pecunia». — Del Duch de Calabria, don Ferran d'Aragó, com del que fou virrey de Nàpols,

don Pere Anton d'Aragó, vivents l'un en el segle xvi y l'altre en el xvii, es coneguda l'afició a adquirir llibres, que feyen decorar ab les respectives armes y ab els quals s'acreditaren davant de la posteritat com excelents bibliòfils. — D'altre aficionat notable, en Pau Ignasi Dalmases, que morí a principis del segle xviii, podreu veure una gran part dels llibres que reuní, si us preneu el treball de visitar la Biblioteca de Catalunya, en la qual són sempre els estudiosos cordialment rebuts. Per cert, que del pare d'aquest Dalmases, enriquit en el comerç, se conta que deya sovint, quan parlava de la gran afició del seu hereu als llibres: «— Tinch molta por de què lo guanyat per mi ab un llibre sol ho perdi el meu fill ab tantíssims.» — Ja haureu, tal volta, oït parlar d'en Bartomeu Josep Gallardo, proveït d'una tan extremada aviditat bibliofílica, que donà lloch a què un seu contemporani escrigués a intenció d'ell aquell cèlebre sonet que comença: *Caco, cuco, faquin, bibliopirata...* Lo cert es que arribà a posseir molts bons llibres, y que n'havia estudiats bibliogràficament molts més, com ho demostra una obra d'ell força estimable, que hi ha publicada. — Del Marquès de Morante no faré sinó dir vos que posseïa cent vint mil volums, catalogats degudament per sa propia mà; y que morí a causa d'una caygada que tingué en sa biblioteca, desde dalt d'una escala de peu en què s'era enfilat per a enfondir-se en la lectura d'un llibre.

EL MARQUÈS. — Ja es distracció! Veig que també l'afició als llibres té els seus perills.

EL BIBLIÒFIL. — Com tot en el món. Emperò d'una mort així se'n pot dir una mort gloriosa; mentre que de caure en un precipici ab l'automòbil engegat a tota màquina no se'n diu sinó un accident desgraciat. — Per a posar fi a la meua ressenya, me concretaré a citar-vos alguns bibliòfils que han estat quasi contemporanis nostres: en Pere Salvà, en Marian Aguiló, en Leopold Rius, el mateix Menéndez y Pelayo... En Salvà es l'autor de la més ben ordenada bibliografia que coneix de llibres espanyols. L'Aguiló fou un delirant dels llibres, sobretot els catalans; com no va pendre muller fins molt tard, a l'ésser nomenat, en sa fadrinesa, bibliotecari de l'antiga biblioteca de Sant Joan, en la nostra ciutat, començà per fer-s'hi dur el seu catre. En Rius fou el més important cervantòfil del seu temps y autor d'una primera bibliografia cervàntica. D'en Menéndez y Pelayo no us diré més, sinó que la seva estatua *llegent* ocupa meritoriament avuy l'entrada de la Biblioteca Nacional de Madrid. Ja veyeu, donchs, com no han mancat may a Espanya bibliòfils.

EL MARQUÈS. — En efecte... ¿Havem acabat? Donchs per ma part vull dir-vos que, després d'oïr la vostra interessant enumeració, sento augmentar-se encara les meves ànsies de posseir llibres, de fruir-los, d'ésser bibliòfil, en un mot, per a seguir

les petjades d'aquests nobles barons, als quals la seva afició als llibres ha assegurat un renom perdurable

EL BIBLIÒFIL. — Dech advertir-vos que també han assolit una anomenada pòstuma no pocs vanitosos, per als quals els llibres han estat els pregoners de la llur estupidesa o la llur pedanteria. No temo això — ni cal dir hol — per a vós, sobretot si sabeu orientar degudament les vostres noves aficions; mes, algú tal volta ho pensi.

EL MARQUÈS. — Ningú no pot estar lliure de crítiques... Y ja sé per endavant que, si consegueixo ésser del vostre gremi, no hauran de mancar-me envejosos. Precisament això es lo que jo vull: demostrar la meua superioritat respecte de molts que, per més que facin, no conseguiran may una executoria. Jo, de més a més, vull ennoblir la meua ab la consideració d'home lletraferit y estudiós. Faré els esforços que calgui.

EL BIBLIÒFIL. — ¿Y per hont penseu començar?

EL MARQUÈS. — Ja us ho he dit abans: vaig a comprar llibres. De moment, estich gestionant l'adquisició de tota una biblioteca molt important, de la que potser haureu oït parlar alguna vegada: se tracta de la biblioteca del senyor Baró del Forn de Sant Jordi, mort fa poques setmanes.

EL BIBLIÒFIL. — Prou que la coneix! Són un milenar de volums, relligats tots ells en badana natural y ab els lloms decorats d'una manera uniforme. Els he tinguts a les mans un per un.

EL MARQUÈS. — ¿Y què us en sembla, donchs?

EL BIBLIÒFIL. — No sé què dir-vos: a mi no'm farien ni fret ni calor. Hi ha reunides allí totes les edicions monumentals que's publicaren a Barcelona durant els vinticinch o trenta darrers anys del segle passat: llibres immensos, immanejables a la lectura, ornats ab moltes làmines cromolitogràfiques o bé ab galvanos procedents d'edicions estrangeres que, algunes vegades, fins serviren de peu forçat per a escriure l'obra castellana. Això ocorre, per exemple, en uns certs *Ecos de las Montañas* del poeta Zorrilla...

EL MARQUÈS. — En efecte: recordo haver-hi vist aquest títol que dieu.

EL BIBLIÒFIL. — Podria anomenar-vos en la major part. Com vos he dit, coneix detalladament la llibreria del difunt Baró, y suposo que deu estar tal com estava fa vint anys, ab els seus armaris estil imperi que el Baró feu construir a posta.

EL MARQUÈS. — Justament: unes magnífiques llibreríes!

EL BIBLIÒFIL. — Unes detestables llibreríes! Eren fetes de *palo santo*, ab cristalls xamfranats y motlures que no deixaven veure ab comoditat els volums, els quals ademés podien entaforar-se darrera dels montants. Mes, el noble Baró va disposar-ho així quan, al restaurar el seu vell casal,

adoptà per al decorat d'aquell l'estil francès de les primeries del segle XIX. Aleshores tot hagué de seguir una mateixa sort: els mobles centenaris foren substituïts per mobiliari nou d'estil imperi; y els llibres, que ja tenien llurs relligadures propies, rutilants de daurats y coloraynes, se vegeren implacablement sotmesos a la llei, despullats y vestits de bell-nou, tots iguals, d'una manera que s'adigués ab el nou decorat de la casa; lo mateix que les lliurees dels criats. Fou mon pare qui rebé l'encàrrech de reenquadrar els volums: per això es que coneix, punt per punt, aquesta singular biblioteca.

EL MARQUÈS. — Essent així, bé podreu dir-me quina es la vostra opinió. Serà una bona adquisició, ¿veritat?

EL BIBLIÒFIL. — Home...! per a vós, sí.

EL MARQUÈS. — ¿Y, tocant a preu, quant vos sembla que pot donar se'n?

EL BIBLIÒFIL. — Pse! Jo crech que estarien bé, uns ab altres... a raó de pesseta el volum. Podeu mirar si, dintre aquest preu, hi feu entrar també les llibreríes.

EL MARQUÈS. — Ho faré així mateix. Me sembla que els hereus del Baró tenen ganes de desfer-se depressa dels llibres.

EL BIBLIÒFIL. — Són lo que fa més nosa en una casa, quan se n'ha mort el cap. L'amor als llibres, per lo general, no passa de pares a fills. Per més que no crech, si val a dir-ho, que el Baró hi pensés gayre en els seus llibres: era un d'aquells, com escrigué el Petrarca, que en lloch de tenir els llibres per ornament de l'esperit, els tenen per a decorar habitacions. Emperò, lo mateix que ell va fer, feren quasi tots els senyors rics de la nostra ciutat que posaren casa en aquella època: compraren, ab molt poques ganes de llegir-les, totes les obres de gran luxe que aleshores s'anaven publicant per entregues; y deixaren de comprar un cop tingueren plens els armaris. Va ésser un mal càlcul dels editors, això de publicar llibres tan grossos: si els haguessin publicat més petits, el negoci s'hauria aguantat alguns anys més.

EL MARQUÈS. — Bé, amich meul Quedo agraït als vòstres consells. Y, com que ja hem esmerçat en aquest coloqui una bona estona — veig que són tres quarts de sis: a les set tinch una junta — m'hauré de permetre que'm separi de vós. Mes, desde ara us anuncio noves visites meves, perquè estich resolt, de totes passades, a devenir bibliòfil. Compto ab la vostra amistat.

EL BIBLIÒFIL. — Podeu comptar-hi. Previngueu-vos, ab tot, per a soportar algunes contrarietats que us faran trobar, tal volta, un xich abruptes els començos: seran les proves, indispensables en tota iniciació. A Déu siau, estimat... estimat...

EL MARQUÈS. — Res de tractaments! Ab el d'amich vostre'm basta. A Déu siau!